

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
UNIVERSITATEA DIN PITEȘTI
FACULTATEA DE LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT

BOALA CA REITERARE A STIGMATULUI DECADENȚEI ÎN CICLUL HALLIPILOR

-Rezumat-

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Nicolae OPREA

Doctorand:

Simona PULPĂ (LIUTIEV)

Pitești, 2017

CUPRINS

CUPRINS	2
INTRODUCERE	5
ARGUMENT	5
OBIECTIVE LUCRĂRII	11
METODA (UNGHIIUL DE CERCETARE)	13
STRUCTURA LUCRĂRII	15
PREZENTAREA BIBLIOGRAFIEI ȘI A CORPUSULUI DE TEXTE	26
PARTEA I	28
EXCURS BIO-BIBLIOGRAFIC: HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU	28
I. 1. Context personal și istoric	28
I. 2. Context socio-cultural	31
I. 2. 1. Mișcarea feministă românească	31
I. 2. 2. Evoluția genurilor: de la patriarhat la feminazis	34
I. 2. 3. Literatură feminină sau metaumanitate?	37
I. 2. 4. Gen și personalitate. Stereotipii. Psihologie feminină și psihologie masculină	42
I. 2. 5. Hortensia Papadat-Bengescu, feminitate sau feminism? Receptare discriminatorie	46
I. 3. Context psiho-senzorial	50
I. 4. Context ideologic. Supralicitarea subiectivității. Realismul senzorial	54
I. 4. 1. Romanul ionic vs. romanul psihologic. Ciclul Hallipilor și intermediaritatea tehnicilor naratoriale	54
I. 4. 2. Poliedrismul. Ficțiunea în spectrul oglinzilor	57
I. 4. 3. Conștiința modernității sau vizionarism inconștient?	62
I. 4. 4. Modernism naratorial. Reiterarea polifoniei	65

I. 4. 5. Vocabular și stilistică. Decăderea limbajului	67
I. 4. 6. Sincretismul artelor cu știința. Referințe științifice. Intelctualizarea epicii	72
PARTEA A II-A	77
DISCURSUL SENZORIAL ÎNTRE PSIHANALIZĂ ȘI ESTETICĂ	77
II. 1. Tehnica evocării cu mijloacele analizei senzoriale	77
II. 2. Trupul sufletesc sau interpretarea psihanalitică a literaturii	78
II. 3. Senzorialitatea ca primat al limbajului	81
II. 3. 1. Fundamentare științifică	81
II. 3. 2. Pentagonul subversiv al senzațiilor. Emoția—condiția limbajului	84
II. 4. Senzitivitatea ca pact somatografic în creativitatea corporal—spirituală	92
II. 4. 1. Tabloul senzațiilor în romanele Hortensiei Papadat–Bengescu	92
II. 4. 2. Senzorialitate antroponimică. Avatarii și nevoia denominației suplimentare	119
II. 5. Arta ca substitut al vieții în ciclul Hallipilor. „Arta totală” decadentă	127
II. 5. 1. Referințe muzicale	127
II. 5. 2. Artele vizuale	134
II. 5. 3. Mitologie și literatură	137
PARTEA a III-a	142
TOPOSURI INTERMEDIARE. CONȘTIINȚA TIMPULUI ȘI A SPAȚIULUI. CRONOTOPII	142
III. 1. Timpul interior și timpul exterior	142
III. 2. Supralicitarea spațialității: toposurile culturii urbane/rurale	150
III. 2. 1. Spațiul exterior. Urbanizarea epicii	150
III. 2. 2. Spațiul interior	156
III. 2. 3. Terra Matter	161
PARTEA a IV-a	165
INTERFERENȚE ÎNTRE LITERATURĂ ȘI MEDICINĂ	165
IV. 1. Context tematic. Corporalitate biologică, textuală și personanțele trupului	165
IV. 1. 1. Carnalitatea narativă	165
IV. 1. 2. Corporalitate și intimitate ca alegere estetică	169
IV. 1. 3. Corpul - coordonată a scrisului și construcție matrice a zonei umaniste	174

IV. 2. Context ideologic. Nivelurile de angajare a corpului în literatură	180
IV. 2. 1. Existențialism și decadentism	180
IV. 2. 2. Decadență și decadentism la Hortensia Papadat-Bengescu	185
IV. 2. 3. Anamneza bolilor sufletești și trupești. Patologicul ca artă narativă	187
IV. 3. Context socio-cultural. Imanența corporalității ca interfață a ființei ontologice	196
IV. 3. 1. Normalitate și antropologie culturală	196
IV. 3. 2. Sexualitatea și modelele culturale	199
IV. 3. 3. Androginism și hermafrodiți	200
PARTEA a V-a	207
BOALA CA STIGMAT AL DECADENȚEI ÎN CICLUL HALLIPIILOR.	
VALENȚE SOCIAL-ESTETICE	207
V. 1. Boala ca asumare a corporalității somatice	207
V. 2. Evoluția bolilor în romane	209
V. 3. Boala ca erezie a spontaneității senzoriale	216
V. 3. 1. Femeile ciclului Hallipa de la sensibilitate la senzitivitate și sexualitate decadentă	216
V. 3. 2. Eroine bolnave	218
V. 3. 3. Eroii bolnavi	235
PARTEA a VI-a	248
FAMILIA HALLIPIILOR – ÎNTRE MEZALIANȚĂ ȘI EREDITATE	248
VI. 1. Familia	248
VI. 1. 1. Familia ca univers social	248
VI. 1. 2. Căsătoria	251
VI. 1. 3. Drepturile și libertățile individuale în instituția familiei	255
VI. 1. 4. Rolul sexului în desacralizarea familiei	258
VI. 2. Filiații patologice și personaje tarate în ciclul Hallipilor	265
PARTEA a VII-a	284
MOARTEA CA IMPAS AL FIINȚEI ÎN CICLUL HALLIPA	284
VII. 1. Moartea ca incidență și soluție integratoare a personalității	284

VII. 2. Scriitorii și Marea Trecere. Hagiografii	289
VII. 3. Eliberarea prin moarte în ciclul Hallipilor	295
VII. 3. 1. Cum învață personajele să moară	296
VII. 3. 2. Morți în spatele scenei	305
VII. 4. Eliberare – libertate	308
VII. 5. Biserica, religia și cultele morții	309
CONCLUZII	314
BIBLIOGRAFIE	316
ANEXE	341
SOCIOGRAMELE BOLILOR ÎN ROMANE SAU SCHEMELE NEPRODUCTIVITĂȚII	341
Sociograma nr. 1. Fecioarele despletite	341
Sociograma nr. 2. Concert din muzică de Bach	342
Sociograma nr. 3. Drumul ascuns	343
Sociograma nr. 4. Rădăcini	344
Sociograma nr. 5. Străina	345

INTRODUCERE

ARGUMENT

Hortensia Papadat-Bengescu este o alegere estetică personală, o scriitoare pentru care am simțit o empatie până la identificare, care mi-a relevat numeroase similitudini nu neapărat în ceea ce privește tehnicile narative, cât mai ales tematic, intențional și ca profil psihologic, biografic, profesional. Este o scriitoare pe care am studiat-o îndelung, a cărei operă am cercetat-o amănunțit și de fiecare dată m-a surprins. M-am extaziat și am agonizat totodată, am avut revelații, am făcut descoperiri fantastice despre pionieratul ei care devansează varii științe, am simțit revoltă și datorie de acreditare a tagmei scriitoarelor române. Aparatele mele senzoriale au funcționat la cote maxime cu fiecare sugestie din ciclul romanesc, am înțeles psihologiile bolnavilor și naturalețea lor din prisma pregătirii de specialitate, am gustat culmile estetice propuse prin arte ca variantă extinsă de viață în virtutea unor virtuozități exersate asiduu, am confirmat impactul genealogiilor și a zestrei strămoșești, am simțit pulsul vieții la cotele ultimului moment de asemenea simulat, am înțeles viața, acum înțeleg moartea.

De aceea am ales acest subiect pentru teza mea, ***Boala ca stigmat al decadenței în ciclul Hallipilor***, ca să demonstrez printr-un procedeu predominant analitic cât de programat și de susținut a fost efortul ei scriitoricesc de a construi această frescă și cât de bine este documentată tema și valorificată artistic la toate nivelurile sale. Boala nu este doar un topoi, o structură recurentă proliferată la nesfârșit, iar teza mea nu se vrea o glosare a bolilor și tipologiilor de bolnavi, nici măcar o ilustrare a fenomenului de patografie. Prin această cercetare propun unicul tablou complet al maladiilor textualizate, singura cercetare care se referă la cele cinci creații ale ciclului Hallipa prin care autoarea propune efigia unei atmosfere morale și sociale de un realism vizionar. Boala ca topoi este o unealtă literară ce servește criticii sociale. Fiecare strat de sens, căruia i-am rezervat câte un capitol aparte, se vrea o confirmare în plus că o asemenea temă majoră a literaturii nu se poate scrie sub primul impuls, nu este doar viziune, imaginație, ci el trebuie susținut asiduu, dovadă laboratorul „șantierul” de lucru recent descoperit la reconstituirea *Străineii*. La nivelul receptării critice actuale, creația Hortensiei Papadat-Bengescu a cunoscut un reviriment prin eforturile

excepționale atât din cadrul Academiei Române, dar și ale numeroșilor cercetători care, în ultimii ani, au emis ipoteze valabile asupra scriiturii ei.

Indiferent de curente la care și-a manifestat preferința, conștient sau intuitiv, fie că s-a aflat în deplin modernism sau în intermediaritate, Hortensia Papadat-Bengescu s-a bucurat de-a lungul activității sale creatoare de sprijinul marilor critici ai epocii, care i-au devenit mentori și a căror apreciere a răsplăti-o cu seriozitate și profesionalism autodidacticist, volum imens de muncă și prin opere de o valoare literară incontestabilă, încununată cu Premiul Național în 1946. Regimul politic, ce inițial a vrut să facă din ea partizană și portavoce, a sfârșit prin a o împinge într-o nedreaptă și umilitoare uitare în care a sucombat. Pe autoarea celei mai incisive fresce critice a epocii, ciclul Hallipa, nu a demoralizat-o nici lipsa de feed-back, nici constrângerile de tot felul, nici lipsa de modele, ci va deveni ea însăși punct de referință pentru creațiile literare viitoare. Temele și motivele structurale ale Hortensiei Papadat-Bengescu sunt unice și chiar anticipative în literatura vremii.

Astăzi, într-o epocă evolutiv superioară, din punct de vedere al toleranței, al accesibilității mijloacelor de informare, în virtutea realismului lor dur, aceste structuri narrative garantează o mai bună înțelegere, empatie și chiar compatibilitate cu fenomenele descrise. E interesant de aflat ce ne poate oferi această experiență de negociere și tranzacție culturală. Scriitoarea a experimentat toate structurile tematice de mare risc, imunde, teme ale marii literaturi, a făcut dovada unui extraordinar bagaj cultural-artistic, dar și a înțelegerii pentru teoriile științifice dintre cele mai variate, de unde și-a atras și accepțiunea de elitistă. Chiar și procesul de reconstituire al romanului *Străina*, prin accesul la atelierul de scriere, a dezvăluit existența acelui program estetic a cărei lipsă îi fusese deseori imputată. Lucrarea de față este rezultatul muncii laborioase de cercetare, inventariere, ierarhizare a tuturor bolnavilor din întreg ciclul Hallipa (în premieră, inedit, și din romanul reconstituit *Străin*). Am cercetat istoricul senzațiilor, al bolilor, al familiei, al timpului, al spațiului, al vremurilor, al genurilor, al morții și toate vin să certifice validitatea acestui ciclu romanesc în actualitatea literară. Hortensia Papadat-Bengescu este tipul de scriitor care, în ciuda aparenței de dificultate, își ajută lectorii să-și folosească propriile puteri ale textualizării. Însă lectura și scriitura sunt momente ale aceleiași retorici a articulării, a proceselor limbajului și a relației lor cu

realitatea. „Lectura este ea însăși un tip de scriitură și scriitura este un trop pentru actul lecturii!”.¹

Ciclul Hallipa este un exemplu superb de socializare prin literatură, metonimia scriitor-carte este atât de ilustrativă pentru transpunerea istoriei în imaginar literar, încât nu întâmplător Lovinescu spunea că prin operele Hortensiei Papadat-Bengescu se poate urmări însăși istoria literaturii române. De pildă încercările de promovare a femeilor, s-au dovedit mai mult literare decât sociale în epocă, Hortensia Papadat-Bengescu suferind ea însăși de stigmatul femeii-scriitor, în timp ce astăzi își dovedesc aplicabilitatea într-o lume a feminazisului, unde hipertrofierea sensibilitatii a produs senzitivitate nevrotică, existând o interdependență logică între asocial și patologic. În biologie, politică sau cultură, necesitatea de exprimare și autoexprimare a femeii va fi mereu o trăsătură intrinsecă, eliberată de conotațiile peiorative, ciclul Hallipilor impunându-se ca o metaumanitate specifică de o mare forță estetică.

Denumită „cea mai vastă orchestră senzorială”² opera a fost lucrată cu tehnici duale, disimulante, cu strategii inovatoare, cu limbaj intenționat derutant, cu numeroase straturi de sens, pe osatura a zeci de tipologii caracteriologice specifice și veridice pentru universul descris, pe 2000 de pagini de text final publicat (și cel puțin dublu în manuscris). Aceste multiple ipostazieri i-au permis să se debaraseze de cenzura propriei pudori și să-și exercite în voie vocația confesivă. Este mai mult decât a încercat chiar și Dostoievski, atâtea unghiuri și bolnavi, trăiri și acțiuni juste, încât le transferă și personajelor plăcerea și nevoia dedublării cu veleități terapeutice. Această aglomerare poate părea anarhică pentru necunoscători, însă ea se justifică din însăși selectarea și expunerea temei, boala, care dictează profilul personajelor, mediul, situația istorică și socială, introduce variațiuni la temă, ca mai apoi, după crescendo să se impună fireasca relaxare finală, ieșirea de sub tirania bolii. Totul exprimat într-un stil mimetic al scriiturii decadente, căci unei asemenea teme se impunea și o formă de expresie sinonimă cu pierzania.

Ciclul Hallipa e ca un E.K.G: începe cu multă materie neverbalizată, o discordie apriorică corp-suflet, lumea senzorială a personajelor e lumea emoțiilor anterioare oricărui limbaj și imposibil de tradus în cuvinte, de unde și chinul de a reda cât mai exact în vorbe

¹ J. Hillis Miller, *Composition and Decomposition: Deconstruction and the Teaching of Writing*, în *Composition & Literature: Bridging the Gap.*, Ed. Winifred Bryan Horner, Chicago, 1983, p. 41.

² Felix Aderca, *Mărturia unei generații*, prefață de Valeriu Râpeanu, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 207.

nespusul, nevăzutul, emoția pură de început și sfârșit de viață, în cât mai multe cuvinte și parcă toate insuficiente. Ba mai mult, scriitoarea simte nevoia să-i coboare pe eroi și de pe scara evoluției umane, abia acolo găsindu-și elementul caracteristic, abia atunci biografia externă și cea interioară concordă, iar personajele sunt ele însele și vor învăța să se vadă așa, să se accepte, chiar să se iubească și înțeleagă pe sine. Până atunci însă, ei au acea predispoziție sufletească, conformație pentru lucruri fine, sunt interpreții perfecți în piesa eronată a vieții lor, se epuizează jucând o falsă artă. Se sublimează într-un univers artistic care le accentuează dezechilibrul interior, atingând cote paroxice. Și arta, ca și expresia este supraîncărcată, decadentă, prin absolutul sugestiei. Personajele se cufundă într-un rafinament estetic emblematic atât pentru modernitatea, cât și pentru mondenitatea lor. Afinitatea lor pentru diversele forme de expresie ale artei este pur soteriologică, sunt deopotrivă cunoscători, posesori și creatori de artă, asistând la împlinirea tuturor dorințelor estetice. Ei își dublează lumea emoțiilor, forțează nota pentru a-și descoperi intimitatea. Din punct de vedere temporal, aceasta se traduce prin refuzul prezentului căci artele, fiind sugestii prin excelență, îi fac pe eroi să alunece într-un timp interior confortabil, ei vagabondează în voie în timpul acestor regresii câștigându-și libertăți altfel doar visate. Decadentă este și această diminuare a intrigii și a cronologiei, un gol al timpului pe care odată ce-l obțin nu știu să-l fructifice din simplu motiv că nu știu nici să trăiască. Nici libertatea de mișcare nu-i scapă de clausturare, atinge chiar cote antisociale. Angoasa resimțită în fața spațiilor exterioare este tot un profil decadent, morbul civilizației atinge mai ales straturile sociale superioare, iar spațiile interioare sunt și ele tot reprezentări ale temicii inconștiente. Toposurile interioare sunt de fapt certificări ale inadaptabilității la mediu, realități ale separării, cu praguri specifice de involuție, de la simplul sedentarism, la maladii, apoi la distructiv. Nici ieșirile din mediul românesc nu-i salvează, dar nici întoarcerea la stadiul de atavism, de natură. Din punct de vedere temporal și spațial sunt prinși. Urmează să fie încorsetați și de propriul trup, să învețe să trăiască viața din perspectiva corpului biologic, din perspectiva morții. Hortensia Papadat-Bengescu vrea să redea ordinea unei lumi lipsită de sensul inițial, o lume desacralizată, reiterând la nesfârșit leitmotivul bolii, în încercarea de a ralia natura psihică la mediu. Alegerea estetică a intimității a suportat în epocă o critică simptomatologică, fiind o tematică sinonimă cu desființarea, deoarece pudibonzii aleg să ia o distanță sanitară față de acest subiect și lumea lui antiseptică. Hortensia Papadat-Bengescu și-a asumat acest risc de a reda starea generală a secolului, conștientă că istoria se înscrie în trup, iar fiecare individ este o istorie a umanității. Alege să trateze cea mai importantă metaforă corporală a literaturii interbelice, *trupul sufletesc*, ca un strigăt de disperare în fața umanității pierdute, o nostalgie după absolutul

unității. Corpul, interfața dintre eu și lume, poate fi salvat doar prin scris, numai dând corporalitate lumii scrise se învinge timpul. Trebuie curaj și în același timp pudoare pentru acest subiect, uneori chiar cinism pentru a face artă din corp.

Apropierea scriitoarei de acest univers al bolii și al morții îi provoacă o perspectivă ontologică asupra literaturii, radiografiind prin scris acea parte din noi care ne ține captivi, dar care, în același timp, ne oferă toate revelațiile cu putință. Sensul vieții ni se relevă doar prin durere și degradare. Aceste fizionomii decadente sunt de fapt niște reflexe mentale, acești rafinați cultural burghezi își leapădă genealogiile sau și le inventează, sensibilizându-se patologic și artistic, purtând stigmatele decadenței. Este o contaminare intenționată, o vindecare prin confruntare, o căutare a identității prin diferențiere. Fiziologia întreține și o permanență psihică, iar psihologia bolii este principala legătură cu „starea de raznă a lumii”³. Omul e obligat să se chinuie cu murirea în fiecare zi ca să o poată transcende. Și în definitiv criza numită viață va fi depășită, învinsă. Din punct de vedere al sociologiei funcționale, bolnavul, produsul mediului, al stilului de viață (paleopatologia) este la fel de normal și necesar ca și omul sănătos. Boala este parte integrantă a naturii umane, nimic altceva, iar raportarea la ea trebuie să se facă la fel de firesc. De aceea Hortensia Papadat-Bengescu a negat că ar fi avut vreo preferință pentru acest subiect, explicând „aprehensiunea firească” pentru acest aspect intrinsec vieții. În registru specific literar, boala are „funcție metaforică”⁴ relevând tipurile de raporturi umane pe tot parcursul ciclului. De aceea am întocmit și sociogramele bolilor în cele cinci romane. Lumea ei începe sub semnul declinului, personajele refuză să-și trădeze descalificarea lor social-umană și își proiectează revolta pe oricine altcineva mai puțin ei înșiși. Înțelegem că boala traduce în fapt un factor ereditar care este nucleul declanșator al disoluției. Fiecare personaj, casă, familie, are la origini cel puțin un element disturbator ce degradează filiația, așa cum se dovedise și Iacoby (1805-1877) că e un fenomen natural pentru clasele culte să se stingă după maxim trei generații. Ciclul Hallipilor dispare după fix trei generații de acțiune instinctual-tragică, fără posibilitatea de a fi continuat. Clivajele relațiilor părintești asupra copiilor sunt exemplificate magistral de către Hortensia Papadat-Bengescu cu o încrâncenare surdă, principială, asupra subiectului familie. Distrugerea cathartică e singura preocupare ce le-a mai rămas. Personajele nu-și pot obține libertatea decât prin eliberare de metafizic, cât despre eliberare, cel mult două personaje și-au

³ Mircea Nedelciu, *Zodia scafandruului*, Ed. Compania, București, 2000, pp. 60-61.

⁴ Andreia Roman, *Patologie individuală-patologie socială în opera Hortensiei Papadat-Bengescu*, în *Hortensia Papadat-Bengescu. Vocația și stilurile modernității*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2007, p. 102.

propus-o ca obiectiv (Maxențiu și Walter). Rareori boala e privită din perspectiva bolnavului, niciodată ei nu se plâng, însă moartea este personală și fiecare o resimte după experiența spirituală proprie. Fie că sunt mistici, fie că experimentează stări inițiatice, că mor la apogeu sau în declin, explicit sau în spatele scenei, pentru lector este și un prilej literar de cunoaștere a morții. Personajele mor potrivit legii jocului naratorial eliminând balastul limbajului, refuzând parcă și gândurile despre această *commédia finita*. După ce au suferit continuu de stingere de viață, negăsindu-și locul, timpul, oamenii, preocuparea, rostul, constienți că toate zilele se îndreaptă către ultima, odată ajunși în punctul terminus, ei leapădă toate deghizările și ni se relevă în umanitatea lor, muribunzii nu mai sunt decât locul limbajului și nu subiectul vreunui discurs. Literatura este un duel *gassetian* între cuvinte și morți, iar scriitorii nu scriu ca să nu moară, ci ca să moară cu puțină viață. Moartea e singurul adevăr, chiar dacă ia forma unei minciuni în opera literară. Eroii ciclului Hallipa și-au somatizat nefericirea pe mii de pagini, și-au confundat senzația cu boala, au materializat senzația de vid, apoi au fost puși în situația de a învăța să nu mai dorească să fie altcineva, să se integreze într-un Întreg. Dacă s-ar fi plâns de suferință, însemna că se plâng implicit de viață. Moartea se atinge prin suferințe, eroii părăsesc la momentul potrivit spațiul alocat, Hortensia Papadat-Bengescu propunând și soluția Creatorului ca punct de sprijin la capătul neliniștii umane. Eliberarea este scopul final al vieții, Hortensia Papadat Bengescu ne recomandă prin acest ciclu romanesc să trăim la fel de serios cum murim, să fim ființe spirituale cu experiențe fizice, nu invers. Abia atunci moartea corpului fizic ar putea deveni irelevantă.

Realizând joncțiunea între două secole, între două tendințe, Hortensia Papadat-Bengescu se va situa pe o poziție inconfortabilă care, chiar dacă nu a produs o revoluție, a propus o proză de deschidere, a riscat să zdruncine obișnuințele, dar și conștiințele, a denunțat convențiile sociale și a propus o nouă grilă de valori. În luptă peste fire cu stilul, cu preconcepțiile, cu experiențele și așteptările, cu spiritul veacului, autoarea a reușit să concureze cu literaturi la care abia avea acces. Tematicile și arhitecturile complicate abordate vor face din ea o scriitoare cu un autocontrol ridicat, o perfecționistă al cărei atelier de scriere cu multiplele variațiuni la o temă, vorbește despre o îndelungată reflecție asupra actului de producție artistică, oferind puncte de vedere diverse (dar concordante) asupra realității cu toată complexitatea ei. Stilul și scriitura o recomandă ca pe o scriitoare recitibilă, autentică, cu o vădită preocupare pentru lectorul său. Produce o literatură care cere inițiere, pasiune pentru lectură. Cititorul nu va fi menajat, ci pus adesea în perplexitate, instruit, înălțat, în cadrul unei opere de cercetare și informare despre codul uman, un amestec de civilizație și barbarie.

OBIECTIVE LUCRĂRII

Viktor Șklovski îl cita astfel pe teoreticianul rus A.N. Veselovski: "Înțeleg prin motiv, cea mai simplă unitate narativă care răspunde în mod plastic diverselor cerințe ale minții primitive sau ale observației cotidiene".⁵ Alături de acestea, **alte elemente-cheie ale discursului narativ mai sunt cele despre timp, mod, perspectivă și voce, cărora le-am reliefat interrelaționarea textual-organică. Tocmai această corelație este unul din obiectivele tezei.**

Opera Hortensiei Papadat-Bengescu a suportat de-a lungul timpului încercări de a repertoriza tiparele fundamentale și cuvintele-cheie în jurul cărora s-a organizat gândirea scriitoarei. Însă dincolo de înregistrarea, ierarhizarea, clasarea după frecvență a cuvintelor-cheie din repertoriul Hortensiei Papadat-Bengescu, putem constata și o atitudine psihologică a scriitoarei față de aceste teme care garantează înțelegerea valorii estetice a operei. Teza de față nu este nicidecum o lucrare de statistică globală, ci un **alt obiectiv a fost căutarea de mărturii vii ale actului scrierii.**⁶

Magdalena Popescu considera că în peisajul literaturii epocii, ciclul Hallipa e izolat, izolat chiar de literatura anterioară a scriitoarei, „o vegetație care îi premerge și față de care ciclul Hallipa e invers, total și intenționat. O literatură constrânsă să fie ceea ce nu fusese până atunci, evitând tot ceea ce fusese”.⁷ Tot ea recomanda în 2001, realizarea unui studiu în care să se examineze maniera de transformare a temelor și procedeele în opusul lor prin trecerea la ciclul Hallipa. Ion Bogdan-Lefter propunea ca temă de studiu ce fac personajele cu libertatea după care tânjesc. Am încercat să răspund la toate aceste cerințe. Cât privește pe cercetătoarea Simona Sora, aceasta își exprima dorința de a urmări **cum este descrisă**

⁵ Viktor Șklovski, *Despre proză. Meditații și analize*, trad. Inna Cristea, vol I, Ed. Univers, Buc, 1975, apud. Gabriela Dinu, Caius Dobrescu, Nicolae Oprea, *Istoria literaturii române din perspectivă didactică*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2002, p. 9.

⁶ Titus Bărbulescu, *Lucian Blaga- teme și tipare fundamentale*, trad, Mihai Popescu, Ed. Saeculum I.O, București, 1997, p. 29.

⁷ Magdalena Popescu, *Hortensia Papadat-Bengescu, pretexte de studiu*, în Ion Bogdan Lefter, *Doi nuvești: Liviu Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu*, Ed. Paralela 45, Pitești, 2001, p. 73.

„substanța viului sensibil”⁸ în diferitele domenii umaniste. Este și acesta un aspect urmărit în cercetarea mea. Hortensia Papadat-Bengescu propune și totodată respinge armonizarea trup ~ suflet pe parcursul a cinci romane, pentru ca, în final, să demonstreze că această simbioză nici măcar nu este necesară „boala este compromisul firesc dintre viață și moarte, lupta cu peripețiile diverse între cele două puteri egale, semnalizarea caducității”⁹.

Ciclul Hallipa este o operă care dezvoltă puterile textualizării, o experiență de lectură care-și supune lectorul la o permanentă revendicare a concepției despre text și lume. S-a afirmat deseori că nu este o scriitură lejeră, dar nici ermetică, este o operă care-și actualizează și ficționalizează lectorul, este o proză recitibilă, care sporește productivitatea fără de care procesul de educație umanistă ar fi incomplet. **Un alt obiectiv a fost încercarea de a face cu opera Hortensiei Papadat-Bengescu ceea ce Marcel Corniș numea o „lectură totalizantă”, cumulând rezultatele numeroaselor perspective ce se aplică operei: psihologice, medicale, sociologice, antropologice, filosofice, dar și de gust, estetice și am constatat că are o semiotică atât de diversă încât poate rezista oricăror paralelisme.** Ca un diamant fără nicio imperfecțiune, acel Marele Mogol de care vorbește și ea.

Stigmatul corporal, moral, de nație, religie, rasă, gen creionează un profil generaționist al decadentismului, ceea ce a dus-o pe Hortensia Papadat-Bengescu la izolare. Schimbările de paradigmă pe care autoarea le-a semnalat prin intermediul tipologiilor analizate sunt, de fapt, normele unei realități istorico-sociale. După ce a fost reclamat de medicină, erotică, feminism, filozofie, sociologie, corpul și avatarurile lui a devenit metafora centrală și a literaturii și a seriozității meseriei romancierului. El va fi redat lumii, prezentat omului cu evidența de la început, iar lectorul poate reconstitui urmele mnezice ale acestui filon. Fiziologia întoarsă pe toate fețele impune un fior ontologic ființei care încearcă să-și dobândească libertatea. Astăzi nu se mai justifică acest con de umbră, cu atât mai mult cu cât s-a descoperit că se poate vorbi în cazul acestei teme de o somatopoeză atât în cazul autorului, dar transferată și personajului și implicit, lectorului. O plurivalență ce face cinsto unei opere veritabile. **Stigmatul ca normalitate și necesitate a oricărei realități, acesta a fost obiectivul meu general.**

⁸ Simona Sora, *Regăsirea intimității*, Ed. Cartea Românească, București, 2008, p. 97.

⁹ Hortensia Papadat-Bengescu, în „Vremea”, 26 mai, 1935, p. 9.

METODA (UNGHIUL DE CERCETARE)

Boala este o temă a mării literaturi, o temă serioasă, tratată serios, competent, un loc de articulare al scrisului veritabil, garant al autenticității unificatoare, un determinism artistic revelat de analiza diegetică a textului în ansamblul său. Pe parcursul sagăi Hallipilor sunt menționate treizeci de personaje feminine și tot atâtea personaje masculine, destine urmărite și susținute pe parcursul a două mii de pagini acoperind trei generații. Volumul de muncă în cazul acestei cercetări a fost imens, a presupus rigoare și numeroase re-lecturi după tropi. Metoda predominantă folosită a fost analiza. Am identificat la toate personajele pe lângă registrul complet al bolilor, și toate caracteristicile senzoriale, toate trimerile denominative, artistice, temporale și spațiale, toate genealogiile și predispozițiile ereditare de gen și de rol, inclusiv procesul morții. Din acest motiv, mai mult de jumătate din referințele de subsol sunt trimeri ilustrative la aceste aspecte, constituindu-se în argumente. De asemenea, fiecare capitol are o fundamentare științifică tip sinteză, care urmărește evoluția temei până în actualitate, cu cele mai recente descoperiri. Dat fiind numeroasele științe umaniste și nu numai, care au reclamat și și-au însușit tema corporalității și a bolii, din prisma acestor zone de incidență, cercetarea de față a solicitat și un volum impresionant de studii sintetice în căutarea unui punct de convergență, un fel de soma pineală. Pluridisciplinaritatea ce a ieșit la iveală este un garant al valorii estetice a ciclului Hallipa, ce și-a probat rezistența în timp.

Numită de către Marcel Corniș-Pop „retoric-semiotica”¹⁰, lectura pentru tropi suspendă lectura lineară, atrage atenția asupra capacităților proleptice, anticipative ale limbajului și în același timp invocă actul de narativizare al cititorului. Cititorul devine conștient de experiența sa literară și de mijloacele prin care ea se elaborează. Niciun indiciu nu este neimportant, aluziile utile sunt foarte rar evidente, indiciile vitale fiind astfel deseori neglijate, dar fiecare detaliu (am depistat detalii revelatorii) poate conduce la interpretări hermeneutice. Bineînțeles că un interpret de literatură nu ar trebui să se limiteze la acest tip de lectură, ci să o echilibreze cu lectura configurativă, fiind astfel angajat într-o tranzacție culturală inepuizabilă. A interpreta înseamnă a produce, posedăm numai ceea ce creăm. În calitate de cititor al acestui ciclu (cu prilejul numeroaselor re-lecturi) m-am simțit angajată

¹⁰ Marcel Corniș-Pop, *Tentația hermeneutică și rescrierea critică*, trad. Corina Tiron, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 381.

într-un fel de negociere narativă, participând la remodelarea și reconfigurarea realității. Am devenit un cititor critic, un repovestitor, un emul al autoarei, care traduce și transformă o viziune narativă. Strategiile actuale de reactualizare a cititorului mizează pe schimbarea acestuia în urma lecturii, îmbogățit în urma acestei experiențe, el este pus permanent să-și revendice concepția față de text și lume. Nu autenticitatea destinului este miza romanelor, ci a scriiturii, cititorul asistă la propriul proces gnoseologic și la proiectul epistemiologic modernist- târziu.

Acesta este și motivul pentru care am ales să propun această variantă de reconfigurare și de interpretare a ciclului Hallipilor din prisma numeroaselor științe și să-l prezint ca pe un Întreg, rotund, perfect, absolut, o artă totală, așa cum consider eu că este ciclul Hallipilor. Îmi doresc prin teza mea să aduc o variantă sustenabilă de lectură și interpretare a scriiturii Hortensiei Papadat-Bengescu, cu atât mai mult cu cât nu pot să nu constat interesul crescut pentru feminism, feminitate. Anul 2017 pare să se înscrie din punct de vedere al preocupărilor artistice sub acest semn, căci au fost demarat numeroase anchete literare (a lui Horia Gâbea și Alex Ștefănescu în „Luceafărul de dimineață”, nr. 3/ 2017 despre *Personajul feminin favorit creat de literatură*), colocvii și conferințe (Limba și literatura-repere identitare în context european, Pitești, iunie 2017, *Femininul, reprezentări și semnificații*) sub acest auspiciu. Din acest punct de vedere și nu numai, aș miza oricând pe tipologiile și scriitura Hortensiei Papadat-Bengescu.

În ceea ce privește contribuția mea prin tratarea acestei teme, apreciez că este singura analiză completă a analizei senzorialității din ciclul Hallipilor, unica cercetare despre expresia artei în această sagă romanescă, singurul catalog complet al bolilor și filiațiilor patologice, prima propunere de analiză sociometrică a romanelor seriei. Mai are special și includerea în analiza seriei a romanului *Străina*, dar și teoria avatariilor și analiza de gen. Este și o încercare de a explica experiența morții și înfruntarea reală a semnificației ei din prisma mai multor religii și culte. Cred că se va dovedi un instrument deosebit de util pentru toate cercetările ulterioare, fiind un demers care a necesitat un extraordinar spirit ordonator, un sistem de fișare vast și care, sunt convinsă că, va înlesni studiul viitorilor cercetători ai domeniilor surprinse.

STRUCTURA LUCRĂRII

În scopul realizării obiectivelor enunțate, lucrarea este structurată după cum urmează: introducerea care acoperă justificarea temei, scopul și utilitatea cercetării, prezentarea obiectivelor, a metodelor de cercetare și a edițiilor analizate, structura lucrării ordonată pe șapte părți, concluziile, bibliografia și anexele, ce constituie reprezentări sociografice ale bolnavilor din ciclul Hallipa.

Partea I, *EXCURS BIO-BIBLIOGRAFIC: HORTENSIA PAPADAT-BENGESCU*, a fost gândită ca o prezentare atât a contextului personal, cât și a celui social, cultural, istoric, ideologic, lingvistic și al producțiilor literare, piloni care lămuresc posibilitatea apariției acestui tip de scriitură nepereche. O parte din aceste împrejurări se constituie în factori frenatori, alții, deopotrivă, sunt adevărați stimuli pentru viziunea creatoare. Dar scriitoarea noastră reușește să-i depășească în definitiv, pe toți. De pildă, situația familială, condiția femeii (mai ales a femeii-scriitor), subiectivitatea naratorială sunt prezentate sintetic, trecând atât prin fazele ce preced literatura Hortensiei Papadat-Bengescu, dar și actualizate cu cele mai noi teorii psihologice, sociologice și filosofice. Numai urmărind evoluția genurilor și a individualismului putem înțelege de ce, cu tot aportul adus de Sofia Nădejde și Emilia Humpel, scriitoarea noastră mai e încă adepta teoriei darwiniste, are prejudecăți și se subestimează, pentru ca abia târziu să accepte recunoașterea. Ni se relevă doar în context specific de ce supralicitarea constantă a sensibilității nu este un minus al prozei feminine, ci, în cazul ei, un truc ce i-a asigurat acreditarea în lumea literară. Nu este oboseala sufletului exteriorizat, ci lumea interiorizată și adaptată. Pe cât de mare ar fi fost deficitul personal de existență, pe atât de mult l-a recuperat prin re-scrierea cu aviditate a atâtor variante de viață, o scriere în a cărei funcție soteriologică a crezut. În ciuda constrângerilor și a limitărilor de tot felul, personajele Hortensiei Papadat-Bengescu au o larghețe și o libertate de conștiință aproape de libertinismul decadent. Doar așa putem înțelege că stilul ei nu este dovadă de amatorism, nici de elitism, iar cunoașterea limbii franceze a ajutat-o de fapt să mascheze în spatele acelei exagerări lingvistice sensuri adânci; un instrument lingvistic adecvat pentru a ilustra artificii clasei sociale prezentate, nicidecum o carență lexicală. Cele două influențe cu rol de mentorat din cariera ei profesională, pe cât au fost de antagonice, pe atât au determinat un viraj ce o va situa în așa-zisa postură de *intermediaritate*. Amputare literară, rătăcire, intermediaritate sau vizionarism modern,

literatură anticipativă, dincolo de etichetările suportate cu stoicism de autoare, prin romanele ei se țese însăși istoria romanului românesc, o realitate istorică a timpului său. Numeroasele trimiteri științifice, fie că sunt din aria medicinei, sociologiei, chimiei, fizicii, psihologiei, antropologiei, fie estetice, religioase sau metafizice, ne relevă un crez artistic incontestabil în sensul raliei la experiențele timpului, o socializare prin cultură. Voluptoși ai cugetului sau ai spiritului, eroii ei, în ton cu vitalismul epocii, împacă știința modernă cu estetica în virtutea recuperării prin plurivalență culturală a acordului pierdut al cunoașterii, al sensului inițial. Recunoșterea ei în lumea literelor a primit precoce calificativul democrației social-culturale, în realitate confirmarea ei se va face postum. O dovedește chiar ziua trecerii în neființă, o zi ploioasă, ce stă sub semnul uitării.

Partea a II-a, DISCURSUL SENZORIAL - ÎNTRE PSIHANALIZĂ ȘI ESTETICĂ SAU SCRIEREA TRUPULUI - ÎNTRE ALTERITATE ȘI SOMATOPOEZĂ

Își propune evidențierea relației intrinseci dintre literatură și psihanaliză. Simțurile sunt anterioare limbajului, iar re-scrierea impresiilor prin tehnici specializate implică emoția, grație teoriei hermeneutice a individuației. Numai în comparație cu experiența celorlalți, omul își poate înțelege specificitatea. Deși simțurile sunt deopotrivă manifestări fiziologice și psihologice, la Hortensia Papadat-Bengescu esența lăuntrică nu se confundă cu fenomenalitatea ei, în ciuda idealului omenesc unitar. Această inadecvare corp-sensibilitate a făcut obiectul multor teorii filosofice și psihologice, iar substanța viului sensibil, fie că se cheamă inconștient, minte corporală, flux magnetic sau corp trăit, delimitată cartezian sau identificată total cu trupul, respinge la autoarea noastră soluția armonizării. A spune după război că *sufletul e trupul*, descentraliza întreaga zonă umanistă și cerea schimbarea tehnicilor narative în virtutea unei analize psihofiziologice, evocarea cu mijloace analitice și senzoriale cu accent pe senzație ca garant al autenticității trăirii. Capitolul cuprinde o fundamentare științifică pentru mai buna înțelegere a resorturilor și legilor imuabile ale naturii umane din punct de vedere al sensibilității senzoriale. Se descriu caracteristicile dominante proprii fiecărui simț, atât din punct de vedere medical, cât și al valențelor estetice ale afectivității avid speculate de scriitorii realiști. Insistența scriitoarei de a reda senzația însăși e percepută ca o formă de recunoaștere a lumii care ajunge la noi prin simțuri. Hipertrofierea simțurilor, exagerarea sensibilității are conotații negative căci, dincolo de experiența cognitiv-emoțională ascunsă, ea are repercursiuni grave asupra stării de sănătate și a relațiilor sociale. Am analizat în detaliu senzitivitatea ca pact somatografic în fiecare roman al ciclului Hallipa, realizând un tablou amplu al tuturor senzațiilor (la care am ales să includ și extrasenzorialul) care creionează un profil previzibil al evoluției personajelor. Am epuizat notațiile din întreg ciclul,

deoarece acest capitol este relevant pentru tipologia eroilor, pentru firile lor primare în contrast cu poziția socială. Am completat cu un subcapitol despre avatari și nevoia denominației suplimentare, epuizând toate apelativele cu rol de sugestie atribuite personajelor. Naratorul explică nevoia și uneori chiar procesul psihic ce îi dictează aceste antroponimii pentru fiecare personaj. Este un soi de manie a *protezelor narrative* în această insistență de a îngroșa liniile portretistice și așa destul de bine trasate prin tehnicile narrative. Condamnate din unghiuri diverse, personajele aleg să se refugieze în artă, care are rol de ultrarafinare estetică dând sens vieții. Este incredibil cu cât patos și vocație se sublimează eroii în fața artei de cea mai bună calitate. Fie că se lasă pradă artei, fie că și-o asumă, o trăiesc sau o interpretează, arta sublimă sau arta decadentă, arta dublă de care vorbea Tolstoi permite în acest ciclu infiltrarea falsei arte, căci eroii interpretează magistral o idee deșartă jucând până la epuizare piesa vieții lor. Hortensia Papadat-Bengescu recunoștea că trăiește dublu, ceea ce poate fi epuizant. Fie că este vorba de muzică- refugiu al idealității și reveriei- eroii trăind armonic sau în contratimp, de pictură- instrument de privit în interiorul ființei-, în spatele aceluia supliciu deloc snob, nicio manifestare estetică nu reușește să-i mulțumească cu adevărat sau să le umple vidul interior. Chiar dacă trăiesc în case monumente arhitectonice sau au nevoie de palate ca să-și depoziteze și expună obiectele colecționate, chiar dacă își lustruiesc traiul cu mobile și accesorii scumpe, arta ca lux, apanajul mondenității și al modernității deopotrivă, cultivarea sensibilității și a rafinamentului, este aici expresia declinului burgheziei. Inițial cu funcție coercitivă sau de catalizator al sentimentelor, apoi cu rol pur soteriologic ajunge până la urmă să izoleze și să sterilizeze umanul din fiecare. Se remarcă o corespondență a personalităților și a genurilor cu anumite forme de artă, oamenii devin artefacte, ținuta lor psihică corespunde anumitor stiluri artistice ce le sculpează existența, iar rafinarea exacerbată pentru estetică, materiale și obiecte este doar un simulacru al denarcisizării corporale. Cu asemenea cultură artistică nu se putea ca Hortensia Papadat-Bengescu, și ea o Cassandra, să nu reușească să facă din literatura ei artă. Pe lângă numeroasele exemple de reprezentări artistice, de creatori, terminologie specifică, personajele demonstrează reale veleități de diegeză aparent contrare firii lor superficiale. Se vorbește chiar de un sincretism al artelor, de arta absolută care ascunde nevoia de unitate a ființei și le amintesc că arta e făcută de oameni, că omul este creator. S-a spus că pentru Hortensia Papadat-Bengescu arta nu a avut nici motivația, nici efectul celei din romanele europene, fiind doar un joc al suprafețelor, un refuz al firii în realitatea concretă. Ea însăși a negat că ar deține o cultură artistică, lipsa de adevăr este o calitate a artei care are darul de a umple spații și distorsiona clipe, de a recupera în plan

absolut o existență care altfel la fost refuzată. Poate de aceea personajele sale aleg arta ca singurul punct luminos într-o existență lipsită de orice confort interior.

Partea a III-a, TOPOSURI INTERMEDIARE. CONȘTIINȚA TIMPULUI ȘI A SPAȚIULUI. CRONOTOPII, se leagă indisolubil de capitolele anterioare și concordă cu tematica propusă, deoarece dilatarea timpului și a spațiului conștiinței este un simptom relevant al bolii sufletești. Romanele ei au fost încadrate în tipologia bergsoniană a duratei, însemnătatea pe care o capătă timpul pentru fiecare personaj putând să anuleze realitatea logică. Acțiunea prelungită în plan psihologic prin retrăire reprodusă narativ în toată dezordinea ei, ruperile de tempou, timpul suspendat sau, din contră, exagerarea de indici temporali, înlocuirea prezentului precis cu trecutul vag, creează o stranie legătură a narațiunii cu durata, personajele percepend în mod paradoxal și mai acut timpul exterior și amenințarea morții. Acțiunea care ar fi constituit într-un roman clasic miza scrierii, aici este doar sugerată, cea mai mare parte a evenimentelor se petrece în spatele scenei, intimismul devansând și din acest punct de vedere socialul. Digresiunile introspective sunt încercări de a sonda realitatea prin raportarea ei continuă la un trecut idealizat. Apar în premieră pentru literatura noastră considerații cronobiologice, personajele se simt racordate energetic la ritmurile diurne, nocturne sau ale ceasului biologic și reacționează în consecință, conform predispozițiilor. Pe unii timpul exterior îi scoate din „rostul minții”, alții se pierd în noaptea minții, având comportamente dincolo de sine. Dar poate cel mai frapant este momentul ceasului ultim trăit, sub iminența căruia se relevă personajele fără mască. Cugetările filosofice despre timp și destin iau în ultimul roman, *Străina*, aspectul unor eseuri care anunță declinul burgheziei în virtutea mișcării ciclice căreia se subordonează inclusiv istoria. Călătoria temporală se poate sustrage sau suprapune cu cea spațială apar momente de regresie și chiar episoade de dedublare în care personajele se pot simți ori nemuritori, ori resemnați în fața fatalității. Există o relație incontestabilă între timp și libertatea individuală la Hortensia Papadat-Bengescu. Fie că sunt născuți înaintea timpului lor, fie că sunt supraviețuitori ai unor timpuri apuse, personajele resimt acut golul temporal prin incapacitatea de a-i găsi întrebuințare sau chiar prin pierderea identității. Fuga din prezent devine patologică, iar revenirea la realitate se anunță un proces lent, nesigur. Calitatea timpului exterior se răsfrânge indubitabil asupra timpului ființei, și cei care au timp, și cei care se apropie de sfârșit, experimentează o dilatare, o independență față de timp, care se traduce prin lipsa de luciditate. Lecturile timpului și ale spațiului au plonjat întotdeauna în zona inconștientului personal sau colectiv, cei care trăiesc în prezent sunt doar copii. La Hortensia Papadat-Bengescu și toposurile devin personaje capătând conotații psihanalitice. Ele relaționează aproape organic cu personajele, se

impregnează de suflet, dezvoltându-și reciproc defectele posesiei. Pământul pare să-și releve rostul numai dacă e locuit. Am analizat simbolic toate toposurile exterioare și interioare prezente în ciclul Hallipa. Fie că e vorba de o cultură metropolitană decadentă, nefastă, fie de tentativa utopică de întoarcere la origini, oamenii, deși impregnați de spiritul locului, nu sunt deloc greu de strămutat. Și orașul, și moșia anesteziază sufletul, periclitează existența, atât la personajele exploratoare, cât și la cele lipsite de dinamism, le favorizează stările incerte și chiar angoasa în ciuda spiritului aventurii și al turismului rezervat narativ de către autoare. Sunt toposuri încastrante care relevă un climat nesănătos al civilizației. Libertatea de mișcare nu-i scapă de claustrare, cu toții se retrag în singurătatea unui trai, în căutarea unui drum veritabil de parcurs. Atât potecile vieții, cât și drumurile sufletului sunt motive literare adânc speculate la Hortensia Papadat-Bengescu în ecuația analizei psihologice, căutându-le chiar o cartografiere proprie cât mai realistă. Există un drum al vieții, unul al singurătății, pe care personajele rătăcesc în derivă. Strămutările în toposuri interioare îi îmbolnăvesc de singurătate, degradarea fizică fiind foarte atent surprinsă și prin intermediul indicilor spațiali. Schimbarea sau prelungirea caselor anunță invariabil o destrămare, o decădere, fie a familiei, fie a ființei, fie a vieții. Departate de a asigura stabilitatea emoțională, casele ajung medii în care personajele își croiesc drumuri separate, camerele izolează cuplurile, familiile se depărtează în spatele cultului aparențelor în regimul camerelor separate, toposul înregistrând o involuție de la sedentarism, la maladii, apoi la distructiv. Inițial percepute ca garant iluzoriu al fericirii, ajung să desemneze spațiu de surghiun, un refugiu. Adevăratele averi imobiliare nu sunt palatele în care trăiesc artificial, ci domurile colosale ale sufletului în care doar ei au acces. Proprietățile sunt vândute, donate sau se pierd în moșteniri rămânând doar amintirea acestor spații, cu emoția lor cu tot și cu personajele care mai zâmbesc doar din tablouri. Rămâne actuală dilema lui Thomas Mann dacă timpul este o funcție a spațiului sau invers. Cert e că în vreme ce spațiul îl separă pe om de lume, timpul îl redă Întregului.

Partea a IV-a, *INTERFERENȚE ÎNTRE LITERATURĂ ȘI MEDICINĂ*, ilustrează raționamentele din prisma cărora literatura nu a putut niciodată evita cu adevărat medicina, acele legături intrinseci între meseria de scriitor (realist) și suferința clinică, orice boală a trupului fiind în prealabil una a sufletului. Este o demonstrație a seriozității meseriei, legătura firească dintre artă și știință, o alegere estetică ce a fixat-o pe Hortensia Papadat-Bengescu definitiv ca scriitoare a stărilor anatomice, deși ea a negat că boala constituie subiectul scrierilor sale. Prin faptul că au încercat să zugrăvească universul sufletesc, scriitorii au fost mereu printre precursorii științei. Odată cu ciclul Hallipa pătrunde în literatura noastră cea mai bogată terminologie medicală, ceea ce nu e nicidecum un act gratuit, ci un refuz

critic, căci dincolo de aceste tulburări individuale sunt răsfărânte perturbările civilizației, natura umană căutată în relaționările cu mediul, ajungându-se până la o patologie a istoriei. Penetrarea corpului în sfera intimității era o stare de spirit generală a creației de la sfârșit de secol XIX, început de secol XX și suportase deja numeroase teoretizări, dar poate cea mai importantă rocadă s-a produs odată cu Nietzsche care proclama supremația corpului. Alegerea unei asemenea teme nu garantează automat o producție literară de calitate, valoarea estetică fiind cu atât mai greu de redat artistic din cauza diferenței sanitare pe care o adoptă lectorii și criticii atât vizavi de teme cât și de procedee. Am făcut un scurt periplu despre regăsirea intimității și scrierea corporalității ca diagnoză somatică în producțiile literare ale perioadei pentru a o încadra pe scriitoare în contextul ideologic al epocii și a înțelege de ce critica s-a împărțit în două tabere. Conceptul de patologie a suportat numeroase paralelisme, influențe, modele, funcții socio-culturale, teorii care și-au dovedit deja inadecvarea în interpretarea literară. Nici măcar Freud nu poate rezista propriului îndemn de a nu judeca personajele literare din prisma afecțiunilor. Hortensia Papadat-Bengescu a fost capabilă să se apropie de modelele fenomenologice recunoscându-i-se mai ales aspectul de *boală a sufletului*, casa de simțiri, cea mai importantă metaforă corporală a literaturii interbelice. Una din puținele căi de acces spre ființă rămâne totuși boala și totodată singura legătură cu lumea, iar Hortensia Papadat-Bengescu alege să scormonească în această lume insalubră, realizând prin romanele ciclului Hallipa un stigăt de disperare al unei umanități pierdute, o prelungire a acestui impas tragic al ființei, o încercare de recuperare. Modelul corporal a devenit miza scrierii pe premisa lui Foucault cum că omul este compus din corp individual și singurătate universală, un fel de nostalgie după absolutul unității. Hortensia Papadat-Bengescu își asumă corporalitatea somatică ca fundament al vieții psihice și a celei intelectuale. Am explicat conceptul de decadentism în fiecare roman al seriei și legăturile autoarei cu aceste teorii ale degenerescenței care au mai adăugat o percepție eronată la creația ei, vulgarizând și marginalizând deopotrivă. Fizionomiile decadente propuse de ea, tipologiile abominabile, monștii și nevrozații, individualizarea bolnavă, toate sunt explicate psihosociologic, trecând natural de la fiziologia insului, la cea a societății bolnave. Atât patologia cu fișă clinică cât și patologia ascunsă presupun tehnici specifice de ficționalizare pe care le-am analizat într-un subcapitol special. Nu orice personaj putea ilustra o societate, de aceea era necesar ca scriitoarea să recurgă la individualități de un anumit tip., resorturile lor interioare trebuiau să fie în consonanță cu mecanismul social al declinului și apoi al degradării burgheziei, biografia internă și cea externă trebuiau să corespundă. Mobilitatea redusă a minții sau a trupului transpusă de romancieră în materie epică, relevă ființei monumentalitatea și misterul naturii

însăși. Personajele ei aspiră tragic la o viață comună care-i este însă refuzată de normalitatea proprie de orice natură ar fi aceasta. Încercarea lor de a domina universul social s-a soldat cu o falsificare psihică, un impas al ființei căruia autoarea îi oferă drept soluție naturală boala. Convenții, obligații, totul va fi dizolvat în noblețea bolii. Boala ca slăbiciune sau boala adevărată, revelatorie este deopotrivă o soluție de reintegrare, cât și una de eliberare, o soluție tragică a purificării morale prin suferință. Medicii sunt cei mai mari bolnavi imaginați, ei nu au soluții nici măcar pentru vindecarea proprie și doar mimează preocuparea pentru ceilalți. Nimeni nu a detectat mai fin și cu o mai penetrantă înțelegere stările bolnavilor într-o lume sortită pieirii prin tot ce exprimă ea. Romanele încep sub auspiciul bolii, un leitmotiv reiterat la nesfârșit, duc la prăbușirea neamului, a generațiilor, resimțită cumva eliberator, nicidecum ca o pedeapsă. E un supliciu al bolii, nicidecum terifiant, căci a te gândi la moarte înseamnă a te bucura de darul vieții, a găsi adevărata măsură a ei. Suferința e cel mai înțelept și aspru profesor, dar ea deschide ochii spre căi nebănuite. Personajele care trăiesc sub amenințarea morții relevate prin boală ori se rutinează și li se diminuează vitalitatea, ori aleg să adopte o atitudine potrivită în fața vieții, revenind cameleonice și trăind cu ultimele eforturi odată ce au descoperit adevărata atitudine și esență a ființei lor. Abia când se simt bine în pielea lor renunță să mai fugă de sine și încearcă să recupereze efectele catastrofale ale metanoiei brutale. Am adăugat acestui capitol o secțiune de normalitate și antropologie culturală ca să ilustrez și mai bine conceptele biologice de anormalitate și devianță, dovedit fiind că între normalitate și patologie există o relație de dependență incontestabilă. Normal vs. anormal, bine vs. rău, frumos vs. urât sunt concepte operaționale care definesc tipuri comportamentale create de *patternurile* culturale și care, firesc, se modifică în timp și de la o societate la alta. Odată întrupate în creații artistice, aceste categorii estetice inițial transcendente își manifestă ambiguitatea inițială. Hortensia Papadat-Bengescu se aliniază concepției funcționaliste a lui Emile Durkheim, care impune pentru orice fenomen atât identificarea cauzei, cât și a funcției. Așadar, atât formele morbide cât și cele normale, atât boala cât și sănătatea nu sunt decât două varietăți ale aceluiași gen care se explică și se clarifică reciproc, devenind interșanjabile. Ambele manifestări, sănătatea și boala, trebuie raportate la normă, ele sunt surprinse în natura organismelor vii, fiind necesare echilibrului biologic. Boala nu este nici normală, nici anormală, nici bună, nici rea, nici utilă, nici inutilă, ci pur și simplu un fapt social care există în orice societate. Predeterminări genetice, incapacitate de rezistență la stres, deteriorarea relațiilor sociale, toate pot lua forma unei boli, simptomele fiind nu numai expresia bolii, cât și încercarea de a o învinge. Tot pe linie degeneraționistă am surprins temele androginismului și ale hermafroditilor, atât ca mit primordial, cât și după interpretările filosofice orifice, dar și

antropologic și medical ajungând la semnificația tipului uman desăvârșit și a literaturii androgine. Identitatea de gen, dar mai ales cea de rol este o problemă fundamentală la Hortensia Papadat-Bengescu cu toate variantele sale, războiul nerezolvat dintre masculin și feminin se transformă în lupta dintre dorință și ură, dintre viață și moarte, dintre autor și personaj. După ce s-a salvat prin personajul său autorul, pentru a putea trăi, trebuie să-l sacrifice.

Partea a V-a, *BOALA CA STIGMAT AL DECADENȚEI ÎN CICLUL HALLIPILOR. VALENȚE SOCIAL-ESTETICE*, enunță, inventariază maladiul din ciclul Hallipa în toate ipostazele lui, radiografiind specificul fiecăreia, o monografie a bolilor, nevrozelor, pasiunilor, proceselor morale și a stărilor sufletești, registru literar în care patologia are o funcție metaforică de ilustrare a evoluției tipurilor de raporturi umane. De la snobismul și vindecarea de complexe, mâniile, ipocriziile și falsificările de conștiință din primul roman, la individualitățile rebele și satisfacerea instinctelor sexuale din cel de-al doilea, la claustrarea, sterilitățile, incestele și agoniile din al treilea, la descifrarea comportamentelor anormale și morbul din cel de-al patrulea, se ajunge la gelozie, invidie și la patologia istoriei, cea mai gravă dintre toate. Bolile sunt întâi anunțate de spontaneitatea senzorială transformată în nerv, în senzitivitate, dezvăluind ipostazele cele mai ascunse ale sufletului. La Hortensia Papadat-Bengescu mai ales femeile au simțurile pervertite de această sensibilitate decadentă. Tehnica psihanalizei este proprie sufletului modern. Sensibilitatea decadentă propunea o moarte la genul feminin în virtutea instinctului de distrugere prin excelență feminin, în timp ce bărbații erau creați spre a fi agresori. Am realizat anamneza fiecărei boli a tuturor personajelor cu manifestările specifice legându-le de evoluția lor sufletească, clasificând tipologiile de femei și de bărbați. Am tratat întâi eroinele bolnave, apoi eroii relevând diferențele de manifestare a suferinței după gen în adevărate fișe clinice. Ordinea lor a fost dictată nu de importanța în operă, căci din perspectiva tematicii abordate - boala, nu există personaje principale și secundare. La sfârșitul lucrării, am atașat cinci sociograme ale personajelor bolnave din fiecare roman, pentru a completa studiul. Această parte constituie punctul central, tema, esența cercetării științifice.

Partea a VI-a, *FAMILIA HALLIPILOR - ÎNTRE MEZALIANȚĂ ȘI EREDITATE*, a fost gândită ca argument în sprijinul afirmației că bolnavul este produsul unei atmosfere, că oumul este manifestarea unui lanț genetic. Personajele surprinse în cadrul relațiilor de familie, acest microunivers social, ilustrează prin declinul lor biologic, pieirea clasei. Într-o societate exclusiv de consum, indivizii sunt în primul rând necreatori, iar defecțiunea biologică ia aspectul unor filiații care se constituie în adevărate surse de

dezechilibru. Ion Rotaru aprecia că originalitatea Hortensiei Papadat-Bengescu stă tocmai din acest studiu al degenerescenței. Problema eredității devine o preocupare chiar a personajelor care sunt conștiente că relațiile inegale social pe care ei le legitimează le vor influența evoluția. În toate romanele există personaje care țin discursuri despre problema eredității, iar în romanul *Străina* ele se transformă în adevărate eseuri sociale. Legăturile invizibile dintre generații nu pot fi trecute cu vederea, iar în ciclul Hallipa tocmai factorul ereditar se constituie în element al disoluției. Expresie a ororii de încrucișat, această degenerescență se traduce prin boală, conformație deficitară sau tendințe incestuoase. Nici căsătoria nu scapă de amendarea acestui amestec de etnii și clase sociale, personajele găsesc că e foarte greu să trăiască în doi, nepotrivirile duc la ură, femeia și bărbatul sunt dușmani ireconciliabili, eforturile de a conviețui îi costă distrugerea personalității. Căsătoria este dovada lipsei de inteligență, e concluzia din ultimul roman. Instituția familiei nu va fi privită cu simpatie, ci cu o iritare surdă și tenace pusă de unii critici pe seama propriei cenzuri maritale a Hortensiei Papadat-Bengescu. Necesitățile care au dus la aceste alianțe familiale din ciclul romanesc sunt sustenabile doar ca aparență socială, altfel relațiile sunt disecate metodic, demascate, taxate. Membrii clanului sunt devitalizați, ereditatea încărcată îi condamnă la interiorizare, personajele sunt la capătul unui circuit degeneraționist. Neamul se va stinge la a treia generație, ca o urmare firească și necesară a vieții luxuriante. Se vor naște doar trei copii, se va înfia un orfan, dar ei fie nu supraviețuiesc, fie nu garantează supraviețuirea neamului. În ultimul roman, personajul Ina se simte un nimeni pentru că nu face parte din neamul Hallipilor, iar Elena e singura prezență care sanctifică stirpea. Femeile nu se pot realiza ca mame, le lipsește până și instinctul, dispare până și veșnicul obstacol de fond între egalitatea genurilor. Am realizat apoi un scurt *intermezzo* în evoluția conceptului de familie de-a lungul istoriei, corolându-l cu cele mai recente studii despre rolul sexului în desacralizarea familiei. Descendența a fost pusă când pe seama patriarhatului, când a matriarhatului, până când s-a dorit o egalitate a rolurilor și, recent, suprimarea unuia dintre parteneri, aspecte ușor de identificat în tot ciclul. Relațiile dintre soți, parteneri dar mai ales cele dintre părinți și copii (legitimi sau nu) fac obiectul studiului eredității. Lupta pentru supremația rolurilor în familie îi obosește pe eroi (mai ales pe eroine), generează frustrări și declanșează la rândul-i boli. Am urmărit aceste genealogii la toate personajele ciclului pentru a susține printr-un demers aplicativ cum s-a adăugat și a contribuit și ereditatea la predispoziția lor pentru declin.

Partea a VII-a, *MOARTEA CA IMPAS AL FIINȚEI ÎN CICLUL HALLIPILO*

prezintă distrugerea ca experiență cathartică. Misterul vieții de apoi a generat teorii diverse și o simbolistică proprie fiecărei culturi. Hortensia Papadat-Bengescu oferă personajelor sale un rost, le dă o preocupare, aceea de a muri bine, frumos, de reintegrare a personalității frustrante în drumul conștient către moarte. Posesorii unui sens al vieții abia în acest ceas ultim, personajele se cuibăresc în boală de parcă întreaga viață le-a fost vis și abia așteaptă să se trezească murind. După ce ne-au fost prezentați cu toată succesiunea de fenomene fiziologice și sufletești, la final îi cunoaștem cu adevărat în fața morții. Medicina stătea în fața monumentalității morții, dar chiar și literatura se interpune acestui proces. Cea mai mare apropiere de cunoaștere o capătă în acest stadiu ultim când nu mai au cu trupul nicio legătură. Indiferent ce moarte i-a fost hărăzită în plan ficțional, niciun personaj nu lasă loc de regrete sau remușcări, ei eliberează atât spațiul narativ, dar se și eliberează. Pentru așa o temă, Hortensia Papadat-Bengescu a reușit un efect incredibil de greu de produs. Ea știe că dacă te plângi de suferință (boală), te plângi implicit de viață, iar mila jignește pudoarea umană, nu e defel o soluție. Morți în singurătate sau cu public, în țară sau peste hotare, personajele își despovăresc mai întâi familiile. Din nou intervine stigmatul decadentei cu dubla sa valență, socială și estetică, se practică chiar un ceremonial estetizant al inițierii în suferință și în moarte. Cu cât suferințele sunt mai mari, cu atât eliberarea (mântuirea) e garantată. Până și moartea geniului Marcian poate fi răbdată și înțeleasă ca exces de nemurire. Se poate vorbi chiar de un instinct al morții, după ce s-au pedepsit unii pe alții, după ce s-au autopedepsit, mulți dintre ei își invocă moartea și găsesc în ea sensul unic al vieții. Sub amenințarea noilor vremuri, autoarea nici nu-i putea salva altfel, abia morți ating gloria deplină. Unii continuă să trăiască în spații incommensurabile, în amintirea celor dragi. Nu timpul a fost problema, ci eliberarea de sub tirania lui. Viața le-a rezervat un număr de ani, iar ei au dat, cum s-au priceput, viața anilor. De fapt, scriitorii prin meseria lor încearcă să se pregătească pentru propria trecere, iluzionându-se că și-au câștigat nemurirea. Ei mor puțin în fiecare carte, iar când *la commédia e finita*, verbalizarea dispare, toate cuvintele își pierd sensul, întorcându-se la stadiul inițial, primar, al senzațiilor infinit mai intense decât au putut exprima vreodată în simulările lor. Am urmărit în subcapitolul hagiografiile celor mai importanți scriitori și reacția lor în fața morții. Ei trăiau iluzia că, învățându-i pe oameni cum să moară, îi învățau de fapt să trăiască. Ne învață cu adevărat morțile altora să o trecem pe a noastră sau vom fi la fel de nehotărâți implorând o amânare ca regele Berenger al lui Ionescu? Toți ar trebui să învățăm să fim omul pe care-l căutăm în noi. Autorii înțeleg că moartea și viața nu pot fi înțelese separat, că oriunde în natură nimic nu se pierde, totul se transformă, că nu există carte fără acest duel

între cuvinte și morți. Pentru Hortensia Papadat-Bengescu cărțile ei au fost îngerii salvatori, nu i-au promis doar nemurirea, ci au și salvat-o de la deznădejde. Trupul cărții durează mai mult decât cel fizic și e firesc ca scriitorii să și-l dorească. Am urmărit în această parte cum învață personajele ciclului Hallipa să moară, cum sunt conduse pe ultimul drum cu pompa de rigoare în ordinea dispariției lor, dar și ce soartă îi așteaptă pe supraviețuitorii care și-au greșit și viața și își ratează și moartea. Cu acest prilej am inserat și un subcapitol dedicat diferitelor cultelor morții, teoriilor spiritului, implicit credințele Bisericii Ortodoxe Române referitor la fenomenul morții, care eclipsează neașteptat prin tratarea nevoii de credință într-un stăpân suprem. În neliniștea momentului ultim, omul are nevoie de un sprijin, credința îl ajută să se elibereze de încorsetarea socială. Un om fără Dumnezeu este pierdut, este un mort viu, rătăcit în noaptea minții. Principiile biblice ale creației, noțiunea de bine și rău capătă valențe noi în *Străina*, există personaje substitute ale divinității, trimise în viețile celorlalți pentru a-i proteja, apare un ortodoxism practicant ca o iluzie salvatoare naționalistă. Apar trimeri vagi și la alte confesiuni, la teoriile energetice, care erau presărate sporadic și în romanele anterioare. Străin de Dumnezeu înseamnă pentru Hortensia Papadat-Bengescu străin de sine și, cu excepția Inei, toate personajele se străduiesc să „stea bine cu Dumnezeu”. Despre religiozitatea corpului va scrie peste ani Gheorhe Crăciun, care crede că orice golire de sens, este o golire de corp. Ciclul se încheie într-o notă de resemnare în fața fatalității, eroii se eliberează, dar nu sunt liberi. Nu sunt dispuși să-i învețe pe ceilalți lecția impermanenței. Nu se tem că o să moară, cât mai ales cum o să moară. Nu există o cale ușoară de a scăpa de suferință, ba, din contră, e necesar să se coboare cât pot de adânc. Ei fac greșeala să se perceapă simple ființe fizice cu experiențe spirituale, când ar fi fost mult mai indicat invers. Moartea ca proces natural de reintegrare, ea trebuie pregătită, sufletul trebuie eliberat, fiecare zi fiind doar o amânare a acelui moment. Fără moarte, viața ar fi o glumă a divinității. Ar trebui să trăim la fel de serios și solemn precum murim. Libertatea de a acționa după legea Întregului, a iubirii, a vieții, în aceasta constă adevărata libertate umană. Asemeni bolnavilor ei norocoși, autoarea noastră și-a găsit sfârșitul decent, în singurătate, așa cum recomanda în romanele sale. S-a înălțat, a căzut, a fost redată circuitului literar în posteritate, e celebrată astăzi, iar cercetătorii muncesc asiduu la reconstituirea operei pierdute.

PREZENTAREA BIBLIOGRAFIEI ȘI A CORPUSULUI DE TEXTE

În încheierea capitolului introductiv, doresc să aduc câteva precizări cu privire la conținutul bibliografiei și a modului în care am utilizat sursele bibliografice.

Există o rubrică specială în care am menționat edițiile după care am lucrat, dat fiind că cercetarea mea a început în urmă cu cincisprezece ani când am descoperit afinitatea pentru scriitura Hortensiei Papadat-Bengescu și când s-au conturat primele idei. Pe atunci aveam acces doar la edițiile Eugeniei Tudor Anton, ale Doinei Modola și ale lui Gh. Radu. Pe măsură ce ideea a căpătat formă, iar cercetarea specifică a devenit unitară, a apărut sub egida Academiei (F.N.S.A.) și ediția *Opere. Romane* în trei volume ce cuprindea și varianta de reconstituire a *Străineii*. Abia în 2014 am putut să-mi procur acest corpus de opere și am continuat cercetarea pe baza lui, ceea ce a reprezentat un salt valoric uriaș.

De asemenea, în ultimii ani s-au susținut cercetări aprofundate în domenii comune cu cel al cercetării mele, s-au redactat antologii, s-au tipărit volume colective care mi-au facilitat accesul la texte rare. Un rol important l-a avut și cunoașterea limbilor franceză, engleză și spaniolă, dar și formarea mea profesională care a permis contactul cu scriitori profesioniști cu experiență, care mi-au sugerat orizonturi noi de cercetare și m-au îndrumat spre izvoare cu circuit închis, ba chiar mi le-au pus la dispoziție cu generozitate. Este vorba de profesorul coordonator, criticul și profesorul univ.dr. Nicolae Oprea, profesorii Mircea Bârsilă, Iulian Boldea, Carmen Georgeta Ardelean, Adrian Lăcătuș și Angelo Mitchievici, academicianul Gheorghe Păun, scriitorii Florin Iaru, Marius Chivu, Simona Sora, editorul Călin Vlasie și Oana Crăciun (fica regretatului Gheorghe Crăciun). De asemenea, pe lângă Biblioteca Națională și Biblioteca Județeană „Dinicu Golescu” din Pitești, am avut acces la cărți din colecții private și la cele ale asociațiilor de profil din România (ACCEPT). Am avut parte de suportul numeroșilor medici din experiența mea de bolnav, medici care și-au manifestat interesul de a fi prezenți la susținerea publică a tezei și ale căror sugestii s-au dovedit prețioase.

În plus, am fost beneficiara a numeroase proiecte internaționale de formare profesională Erasmus+, iar în calitate de asistent de limbă franceză am predat în Spania, cu o bursă în cadrul programului Comenius 2.2b. Drumurile m-au purtat în toată Europa, în Canada și America, prilej cu care m-am pus la curent cu cele mai recente apariții care priveau obiectul cercetării mele. În ultimii doi ani am propus ateliere proiect de scriere creativă pentru elevi, ceea ce m-a pus în situații diverse de a aprecia strategiile de narativizare, dar am și luat

pulsul noilor tendințe ale generației în formare. Și pentru toate aceste demersuri am fost pusă în situația de cercetător, iar noutățile nu au făcut decât să fixeze definitiv opiniile și grilele mele de judecată artistică. Mi s-a confirmat de asemenea predispoziția firească și preferința publicului pentru teme din sfera incidenței cu viața și moartea. În ultimii doi ani am editat și trei creații proprii, ficțiune, proză scurtă și roman care m-au direcționat natural tot spre aceste domenii.

Data fiind varietatea de planuri în care mi-am structurat tema, dar și încercarea de a aduce subiectul în actualitate, am găsit de cuviință să citez surse vechi și noi, în ambele cazuri valabile, acoperind sintetic trei secole de cugetare. Bibliografia reliefează acest sincretism al artelor și științelor în ton cu structura tezei. Era imperios necesar ca pentru înțelegerea totală a fenomenului cu variile lui percepții să dovedesc parcurgerea unei lecturi edificatoare, chiar dacă nu am folosit în lucrare toate informațiile acumulate.

CONCLUZII

Hortensia Papadat-Bengescu a fost „omul nou” și și-a asumat conștiința unicității în timp ce a sincronizat literatura noastră la cea europeană. Mai mult decât atât, a avut cultura și intuiția unor concepte care și astăzi pun în dificultate lectorul. S-a luptat cu preconcepțiile, a îndrăznit, a muncit peste fire, s-a luptat cu stilul, dar cel mai mult s-a luptat cu sine, făcând loc în viața ei și pasiunii pentru scris. Fie că i s-au potrivit sau nu conjuncturile, a știut să extragă învățăminte de pe urma fiecărei experiențe, a luat seama la sugestii, s-a perfecționat, a ridicat standardul și așa s-a trezit atacând tematici și arhitecturi complicate, concurând cu literaturi la care abia dacă avea acces, emițând judecăți de valoare și devenind punct de referință și congruență în lumea literară.

Evoluția prozelor sale sau involuția, ar zice unii, dovedește maleabilitate și conștiință a scriiturii, reflecție și decizie asupra actului de producție artistică, autocontrol și simț al veacului. Simbol al cenaclurilor în care a activat, reper pentru romanul modern, Hortensia Papadat-Bengescu nu și-a procurat beneficii altele decât experimentiale, a scris și a trăit demn, a simțit societatea, a observat realitatea și a redat-o, în toată complexitatea ei, fără să judece, oferind puncte de vedere diverse sau, dimpotrivă, lăsându-ne nouă plăcerea acestui exercițiu. Confesivă sau rațională, jonglând cu timpul și tempo-ul, plimbându-se narativ prin toposuri diverse și evidente, cu precizie și insistență, autoarea reușește, printr-o stilistică personală, să facă proba unui talent greu de închipuit în acea conjunctură. Scriitura și stilul o recomandă ca pe o creatoare recitibilă, iar laboratorul de muncă descoperit în ultimii ani, confirmă plăcerea variațiunilor diverse la aceeași temă. Poate fi ezitare, poate fi deschidere, cert este că multitudinea de variante ale unui singur text, pe alocuri poate deruta, însă permite plăcerea montajului și, chiar dacă nu a recunoscut, o considerație, o grijă pentru lectorul său, o garanție a autenticității. Scriitura ei analizată la toate nivelurile relevă o demonstrație matematică care nu permite nicio eroare. Este întocmai ce am observat analizând diferitele straturi de sens: în ciuda numărului mare de personaje, de situații și întinderii durative, nu întâlnim nicio bâjbâială, dovadă că, așa cum intuise Nicolae Steinhardt, este vorba de calcul matematic. Doar că în cazul ei, acesta nu este un minus al prozei psihologice, ci o ajută să susțină toate variațiile sufletești urmărite pe parcursul atâtor destine, fără greșală. Asemeni unui puzzle, Hortensia Papadat-Bengescu a avut întâi viziunea, apoi a împărțit-o în mii de

bucăți pe care le-a împrăștiat în ciclul Hallipa, lăsându-ne nouă plăcerea montajului.

Prejudecățile și atitudinea segregționistă le-a considerat stimulative, a îndrăznit să exprime un cult al femeii într-o epocă și într-un domeniu dominat și controlat de bărbați, cu decență, fără înverșunare. Experiența profesională și familială a direcționat-o spre tematica bolilor, ca parte integrantă, naturală a vieții, având în același timp conștiința dificultății acestui demers. O temă majoră, nu garantează automat o producție bună, necesită volum mai mare de muncă și implică un grad mare de risc în privința gustului și receptării. De aceea nu s-a arătat surprinsă când tema a plasat-o automat în izolare sau specificitate, iar publicul s-a redus semnificativ. În așteptarea vremurilor noi pentru care scria, s-a aplecat și asupra fenomenelor sociologice, istorice, care să-i explice într-un fel degradarea umană și parcursul viitor. Freud credea că numai lectorii nevrotici pot gusta o asemenea scriere, pot simți plăcere în dezvăluirea și recunoașterea refulărilor, dar, cum spunea și Perpessicius, nu contează cine nu o citește, ci cine o citește și mai ales câți îi rămân fideli. Într-o singură pagină a unui text din ciclul Hallipilor se poate consuma întreaga cantitate de atenție pe care o cere un roman obișnuit. Hortensia Papadat-Bengescu este recitibilă, are strategii de actualizare a lectorului, semnale prin care îi cere acestuia să se ficționalizeze, mizează pe schimbarea în timp real a lui în urma lecturii și-l pune în permanență să-și revendice concepțiile despre text și lume.

Chiar dacă nu a căutat laurii, în mod cert nu s-a așteptat (deși putem spune că a prevăzut) la tratamentul breslei din ultimii ei ani de viață. Uitarea pe care a experimentat-o cât încă mai trăia, i-a slăbit probabil încrederea în rostul ei artistic. Dar cum nimeni nu se poate opune caracterului ondulatoriu al istoriei, vremurile pe care le aștepta au venit, critici importanți au susținut-o post-mortem și au demarat acțiuni menite să-i reconfirme poziția în cadrul literaturii române. Astăzi, locul ei este binecunoscut și de neclintit în istoria producțiilor interbelice. Hortensia Papadat-Bengescu e conștientă de rolul ei de a instrui cititorul și nu face rabat de la luciditate și intelectualism, rămânând răbdătoare în așteptarea lectorului potrivit.

CUVINTE CHEIE: patologie, decadență, stigmat, somatografie, psihanaliză și estetică, medicină și literatură, realism și spontaneitate senzorială, subiectivitate, tehnica analizei senzoriale, creativitate corporală, artă totală, perspectivă ontologică, arta ca substitut al vieții, boala ca interfață ontologică a ființei, pluriperspectivism.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. Abraham, Nicolas, și Torok, Maria, *L'Écorce et le Noyau*, Paris, Aubier-Flammarion, 1978.
2. Aderca, Felix, *Mărturia unei generații*, prefață de Valeriu Râpeanu, Editura pentru Literatură, București, 1967.
3. Alexandrescu, Sorin, *Identitate și ruptură: mentalități românești postbelice*, Editura Univers, București, 2000.
4. Angelescu, Silviu, *Portretul literar*, Editura Univers, București, 1985.
5. Antohi, Sorin, *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, Cu un post-scriptum din 1999, ediția a II-a revăzută, Polirom, Iași, 1999.
6. Antonescu, Nae, *Reviste literare conduse de Liviu Rebreanu*, Editura Minerva, București, 1985.
7. Ardelean, Carmen Georgeta, *Hortensia Papadat-Bengescu, marea europeană a literaturii române*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
8. Auerbach, Enrich, *Mimesis. Reprezentarea realității în literatura occidentală*, traducere I. Negoîtescu, Editura Polirom, București, 2000.
9. Bachelard, Gaston, *L'Eau et les Rêves, Essai sur l'imagination de la matière*, Paris, Librairie José Corti, 1983.
10. Bachelard, Gaston, *La poetique de l'espace*, Presse Universitaire de France, Paris, 2007.
11. Bahtin, Mikhail, *Probleme de literatură și estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, prefață de Marian Vasile, Editura Univers, București, 1982.
12. Balotă, Nicolae, *Caietul albastru*, vol. I, ediția a treia adăugită, Ideea Europeană, București, 2007.
13. Baltazar, Camil, *Contemporan cu ei: amintiri și portrete*, Editura pentru Literatură, București, 1962.
14. Barbilian, Gerda, *Ion Barbu. Amintiri*, Editura Cartea Românească, București, 1975.
15. Bastide, Roger, *Sociologie des maladies mentales*, Paris, Flammarion, 1965.
16. Bataille, Georges, *Literatura și răul*, traducere Vasile Savin, Editura Rao, București, 2008.
17. Bădiliță, Cristian, conferința *Poetul și procuratura, Procesul lui Baudelaire și cele 13 poeme inculpate*, ediție bilingvă, Editura Tracus Arte, București, 2017.
18. Bărbulescu, Titus, *Lucian Blaga-teme și tipare fundamentale*, traducere din limba franceză de Mihai Popescu, Ed. Saeculum I.O, București, 1997.

19. Bâgiu Marino, Maria, *OAMENI și oameni*, S.C. IMP. S.A. Brașov, 2003.
20. Beauvoir, Simone de, *Al doilea sex*, vol. II, traducere Diana Balcu și Delia Verdeș, Editura Univers, București, 1998.
21. Beauvoir, Simone de, *Puterea vârstei. Jurnal*, traducere Anca Ilea, Editura Amarcord, București, 1998.
22. Bergson, Henri, *Materie și memorie*, traducere de Cora Chiriac, Editura Polirom, Iași, 1996.
23. Blackman, Sushila, *Cum trec în neființă marile personalități. Povești adevărate*. Traducere Bogdan Chircea, Editura Paralela 45, Pitești, 2009.
24. Blandiana, Ana, *De genul feminin, Geniul de a fi. Eseuri*, Editura Litera, Chișinău, 1997.
25. Bote, Lidia, *Simbolismul românesc*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
26. Boza, Mihaela, *Psihologie socială clinică*, Polirom, Iași, 2014.
27. Burța Cernat, Bianca, *Fotografie de grup cu scriitoare uitate. Proza feminină interbelică*, Editura Cartea Românească, București, 2011.
28. Butler, Judith, *Genul- un măr al discordiei: feminismul și subversiunea identității*, traducere G. Ciubuc, Editura Univers, București, 2000.
29. Călinescu, G., *Între muzică și poezie*, Editura pentru Literatură, București, 1946.
30. Călinescu, G., *Cronicile optimistului*, Editura pentru Literatură, București, 1964.
31. Călinescu, G., *Principii de estetică. Domina bona*, Editura pentru Literatură, București, 1968.
32. Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până-n prezent*, ed. a II-a revăzută și adăugită, ediție și prefață Al. Piru, Editura Minerva, București, 1985.
33. Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, traducere Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, postfață de Mircea Martin, Editura Univers, București, 1995.
34. Chastel, André, *Marsile Ficin et l'art*, Geneva, Droz, 1975.
35. Ciocârlie, Corina, *Femei în fața oglinzii*, Editura Echinox, Cluj-Napoca, 1998.
36. Cioculescu, Șerban, *Aspecte literare contemporane*, Editura Minerva, București, 1972.
37. Ciopraga, C-tin, *Personalitatea literaturii române*, Editura Junimea, Iași, 1973.
38. Cioran, Emil, *Pe culmile disperării*, Editura Humanitas, București, 1990.
39. Cioran, Emil, *Ispita de a exista*, trad. Emanoil Marcu, Editura Humanitas, București, 1992.

40. Cocea, Nicolae D., *Scrieri*, vol. II, Editura Minerva, București, 1970.
41. Commaille, Jacques, *Les strategies des femmes: travail, famille et politique*, Paris, La Decouverte, 1992.
42. Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri alese*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1957.
43. Constantinescu, Pompiliu, *Romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, București, 1977.
44. Corbin, Alain, *Le miasme et la Jonquille, L'odorat et l'imaginaire social, 18e-19e siècles*, Paris, Aubier-Montaigne, 1982.
45. Cornea, Paul, *Căi și Perspective în sociologia contemporană a romanului*, Editura Minerva, București, 1982.
46. Cornea, Paul, *De la N. Filimon la G. Călinescu, Studii de sociologie a romanului românesc*, Editura Minerva, București, 1982.
47. Corniș-Pop, Marcel, *Tentația hermeneutică și rescrierea critică. Interpretarea narativă în zodia poststructuralismului*, traducere de Corina Tiron, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000.
48. Cortázar, Julio, *Bestiar*, traducere Tudora Sandu Mehedinți, Editura Polirom, Iași, 2009.
49. Cozea, Liana, *Prozatoare ale literaturii române moderne*, Biblioteca Revistei Familia, Oradea, 1994.
50. Craia, Sultana, *Îngeri, demoni și muieri*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
51. Crăciun, Gheorghe, *În căutarea referinței*, Editura Paralela 45, Colecția '80, Seria Eseuri, Pitești, 1998.
52. Crăciun, Gheorghe, *Doi într-o carte (fără a-l mai socoti pe autorul ei). Fragmente cu Radu Petrescu și Mircea Nedelciu*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2003.
53. Crăciun, Gheorghe, *Trupul știe mai mult. Fals jurnal la Puppă Russa (1993-2000)*, Editura Paralela 45, Pitești, 2006.
54. Crăciun, Gheorghe, *Frumoasa fără corp*, ed. a II-a, Grup Editorial Art, București, 2007.
55. Crăciun, Gheorghe, *Pactul somatografic*, Editura Paralela 45, Pitești, 2009.
56. Crăciun, Gheorghe, *Viciile lumii moderne*, Editura Tracus Arte, București, 2011.
57. Crăciun, Gheorghe, *Mecanica fluidului, Culegere de lecții introductive cu exemple, definiții, întrebări și 36 de figuri introduse în text*, Editura Cartier, Chișinău, 2013.

58. Crețu, Nicolae, *Constructorii ai romanului. Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu*, Editura Eminescu, București, 1982.
59. Cristea, Mihaela, *Despre realitatea iluziei: de vorbă cu Henriette Yvonne Stahl*, Editura Minerva, București, 1996.
60. Crohmălniceanu, Ovid. S., *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Editura Cartea Românească, București, 1984.
61. Crohmălniceanu, Ovid. S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, Editura pentru Literatură, București, 1967.
62. Curticeanu Marin, Valentina, *Permanență și modernitate. Reconstituirea unei arte poetice- Hortensia Papadat Bengescu*, Editura Eminescu, București, 1977.
63. Damasio, Antonio R., *Eroarea lui Descartes. Emoțiile și creierul uman*, traducere de Irina Tănăsescu, Editura Humanitas, București, 2004.
64. Damian, S. (Samuel Druckman), *Intrarea în castel*, Editura Cartea Românească, București, 1970.
65. Delcourt, Marie, *Hermaphroditos, Mituri și rituri ale bisexualității în Antichitatea clasică*, traducere Laurențiu Zoicaș, Editura Symposion, București, 1996.
66. Dobrogeanu Gherea, Constantin, *Opere complete*, vol. VI, Editura Politică, București, 1980.
67. Dumitrescu Bușulenga, Zoe și Sava, Iosif, *Muzică și literatură. Scriitori români*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1986.
68. Dumitriu, Dana, *Ambasadorii sau despre realismul psihologic*, Editura Cartea Românească, București, 1976.
69. Durand, Gilbert, *Arte și arhetipuri*, traducere Andrei Niculescu, Editura Meridiane, București, 2003.
70. Durkheim, Emile, *Regulile metodei sociologice*, traducere C. Sudețeanu, ed. a II-a revăzută de Ioan Mihăilescu, Editura Științifică, București, 1974.
71. Eco, Umberto, *Șase plimbări prin pădurea narativă*, Editura Pontica, Constanța, 1997.
72. Eid Georges (ed.), *L'intimité ou la Guerre des sexes. Le couple d'hier à demain*, Paris, L'Harmattan, 2001.
73. Eliade, Mircea, *Mitul reintegrării*, Editura Vremea, București, 1942.
74. Eliade, Mircea, *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului, cap. Inițierea magicianului*, traducere Cezar Baltag și Brândușa Prelipceanu, Editura Humanitas, București, 1997.

75. Eliade, Mircea, *Mitul eternei reîntoarceri*, traducere Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
76. Eschil, *Tragicii greci*, col. Clasicii literaturii universale, *Orestia. Eumenidele*, E.S.P.L.A, București, 1958.
77. Filipaș, Laura, *Fantasticul apei în proza românească*, Editura Pro Universitaria, București, 2012.
78. Foucault, Michel, *Naissance de la clinique*, Paris, P.U.F., 1963.
79. Foucault, Michel, *Anormalii*, traducere de Dan Radu Stănescu, postfață de Bogdan Ghiu, Editura Univers, București, 1999.
80. Freud, Sigmund, *Malaise dans la civilisation*, 1930, Paris, P.U.F., 1971.
81. Freud, Sigmund, *Résultats, idées, problèmes*, P.U.F., Paris, 1985.
82. Freud, Sigmund, *Eseuri de psihanaliză aplicată*, trad. de Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Trei, București, 1999.
83. Freud, Sigmund, *Opere IV, Studii despre societate și religie*, Ed. Trei, București, 2000.
84. Freud, Sigmund, *Opere V, Inhibiție, simptom, angoasă*, Editura Trei, București, 2001.
85. Freud, Sigmund, *Opere VI, Studii despre sexualitate*, Editura Trei, București, 2001.
86. Freud, Sigmund, *Opere*, vol. 3, *Psihologia inconstientului*, Editura Trei, București, 2004.
87. Freud, Sigmund, *Opere*, vol. 7, *Remarci asupra unui caz de nevroză obsesională* (1909), Editura Trei, București, 2004.
88. Freud, Sigmund, *Opere*, vol. 10, *Conferințe de introducere în psihanaliză*, Editura Trei, București, 2004.
89. Freud, Sigmund, *Opere*, vol. 13, *Compendiu de psihanaliză*, trad. Daniela Ștefănescu, Editura Trei, București, 2005.
90. Fugier, Anne Martin, *La Bourgeoise*, Paris, Grasset, coll Biblio-Essais, 1983.
91. Gide, Andre, *Fructele pământului*, traducere Mioara Izverna, Editura Rao, București, 2002.
92. Gide, Andre, *Falsificatorii de bani*, traducere Mihai Murgu, Editura Univers, București, 1980.
93. Giddens, Anthoni, *Sociology*, London, Polity Press in association with Basil Blackwell, 1989.
94. Glodeanu, Gheorghe, *Poetica romanului românesc interbelic. O tipologie posibilă*, Editura Libra, București, 1998.

95. Goethe, Johann Wolfgang von, *Ecrits autobiographiques 1789-1815*, ediție de Jacques Le Ridier, Paris, Bartillat, 2001.
96. Goffman, Ervin, *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*, Harmondsworth, Penguin Books, U.K., 1990.
97. Harrus-Révidi, Gisèle, *Psihologia simțurilor*, colecție coordonată de Vasile Dem. Zamfirescu, traducere din limba franceză de Nicolae Baltă, Editura Trei, București, 2008.
98. Hermes Trismegistus, *Corpus Hermeticum*, 20-21, traducere de Alexandru Anghel și Dan Dumbrăveanu, Editura Herald, București, 2015.
99. Hesse, Hermann, *Lupul de stepă*, traducere George Guțu, Editura Rao, București, 2001.
100. Hesse, Hermann, *Narcis și Gură-de-Aur*, traducere de Ivan Deneș, Editura Rao Clasic, București, 2014.
101. Holban, Anton, *Viața și moartea în opera Hortensiei Papadat-Bengescu (Opere III)*, ediție îngrijită de Elena Beram, Editura Minerva, București, 1975.
102. Holban, Anton, *Pseudojurnal. Corespondență, note, confesiuni*, Editura Minerva, București, 1978.
103. Holban, Anton, *O moarte care nu dovedește nimic. Ioana*, Editura Minerva, București, 1982.
104. Holban, Ion, *Hortensia Papadat Bengescu*, Editura Albatros, București, 1985.
105. Husserl, Edmund, *Idées directrices pour une phénoménologie et une philosophie phénoménologique pures*, I, trad. Paul Ricoeur, Gallimard, Paris, 1950.
106. Huysmans, Karl-Joris, *A rebours*, Paris, Gallimard, coll. Folio, classique, 1977.
107. Hyde, Janet Shibley, *Understanding Human Sexuality, fourth edition*, New York, McGraw-Hill Publishing Company, 1990.
108. Ibrăileanu, Garabet, *Scriitori români și străini*, vol II, Editura pentru Literatură, București, 1968.
109. Ionescu, Eugen, *Nu*, Editura Humanitas, București, 1991.
110. Iosifescu, Silvian, *Drumuri literare*, E.S.P.L.A., București, 1957.
111. James, William, *The Principles of Psychology*, Harvard University Press, Cambridge, 1981.
112. Jung, Carl Gustav, *Opere complete 1. Arhetipurile inconștientului colectiv*, Editura Trei, București, 2003.
113. Jung, Carl Gustav, *Amintiri, vise, reflecții*, Editura Humanitas, București, 2008.

114. Kafka, Franz, *Opere complete*, vol. 3, *Jurnal*, traducere de Mircea Ivănescu, Editura Univers, București, 1998.
115. Kluckhohn, Clide, *Les sciences de la politique aux Etats Units*, Paris, Ed. Armand Colin, 1951.
116. Kolb L.G., *Modern Clinical Psychiatry*, 9th Ed. Philadelphia, London, Toronto, W.B. Saunders, 1977.
117. Kristeva, Julia, *Pouvoir et limites de la Psychanalyse. La revolte intime, cap. L'intime: du sens au sensible*, Fayard, Paris, 1997.
118. Landsberg, Paul Ludwig, *Eseu despre experiența morții*, Editura Humanitas, București, 1992.
119. Lasch, Cristopher, *La culture du narcissisme* (1979), Paris, Climats, 2000.
120. Lefter, Ion Bogdan, *Scurtă istorie a romanului românesc (cu 25 de aplicații)*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001.
121. Lefter, Bogdan-Ion, *Doi nuveliști: Liviu Rebreanu și Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Paralela 45, Pitești, 2001.
122. Lipovetsky, Gilles, *A treia femeie*, traducere Radu Sergiu Ruba și Manuela Vrabie, Editura Univers, București, 2000.
123. Liutiev, Simona, *Filiații patologice în ciclul Hallipilor*, Editura Trend, Pitești, 2013.
124. López Ibor, Juan José , *El descubrimiento de la intimidad y otros ensayos*, Coleccion Austral, Espasa-Calpe, Madrid, 1952.
125. Lovinescu, Eugen, *Scrieri I. Critice*, ediție îngrijită de Eugen Simion, Editura pentru Literatură, București, 1969.
126. Lovinescu, Eugen, *Memorii*, texte alese și postfață de Nicolae Balotă, Editura Minerva, București, 1976.
127. Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. III, Editura Minerva, București, 1981.
128. Lovinescu, Eugen, *Memorii, Aqua forte*, ed. îngrijită de Gabriela Omăt, Editura Minerva, București, 1998.
129. Lovinescu, Monica, *Jurnal, 1994-1995*, Editura Humanitas, București, 2004.
130. Lovinescu, Monica, *Jurnal, 1998-2000*, Editura Humanitas, București, 2006.
131. Mahoney, E.R, *Human Sexuality*, New York, McGraw-Hill Inc., 1983.
132. Mann, Thomas, *Muntele vrăjit*, traducere din limba germană de Petru Manoliu, Editura Rao, București, 2003.

133. Mann, Thomas, *Pătimirile și măreția lui Richard Wagner*, traducere de Alexandru David, Editura Humanitas, București, 2013.
134. Manolescu, Nicolae, *Lecturi infidele*, Editura pentru Literatură, București, 1966.
135. Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, Editura 100+1 Gramar, București, 2000.
136. Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008.
137. Manu Bădescu, Marin , *De la Nicolae Filimon la Marin Preda: 35 de subiecte pentru pregătirea elevilor și studenților*, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 1998.
138. McLuhan, Marshall, *Mass media sau mediul invizibil*, Editura Nemira, București, 1997.
139. Melnicu, Roxana, *Splendoarea decadenței, Viena, 1848-1938*, Editura Bastion, Timișoara, 2008.
140. Merleau-Ponty, Maurice, *Fenomenologia percepției*, traducere Ilieș Câmpeanu și Georgiana Vătășelu, Editura Aion, Oradea, 1999.
141. Merleau-Ponty, M., *Signes*, Gallimard, Paris, 2001.
142. Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism*, Editura Saeculum I. O., București, 2000.
143. Miller, Hillis J., *Composition and Decomposition: Deconstruction and the Teaching of Writing. Composition & Literature: Bridging the Gap*, Ed. Winifred Bryan Horner, Chicago, 1983.
144. Mincu, Marin, *Repere*, Editura Cartea Românească, București, 1977.
145. Mitchievici, Angelo, *Decadență și decadentism în contextul modernității românești și europene (sfârșitul secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului XX)*, Editura Curtea veche, București, 2011.
146. Mușat, Carmen, *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
147. Nedelciu, Mircea, *Zodia scafandrului*, București, Compania, 2000.
148. Nedelciu, Mircea, *Proză scurtă. Aventuri într-o curte interioară*, București, Compania, 2003.
149. Negoțescu, Ion, *Istoria literaturii române (1800-1945)*, Ediția a II-a, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
150. Nietzsche, Friedrich, *Așa grăit-a Zarathustra. O carte pentru toți și nici unul*, introducere, cronologie și traducere de Ștefan Aug. Doinaș. Receptarea lui Nietzsche

- în cultura germană, selecție și traducere de texte de Horia Stanca, Ed. Humanitas, București, 1994.
151. Novalis, *Între veghe și vis*, trad. Viorica Nișcov, Ed. Humanitas, București, 2008.
 152. Ovidius, Publius Naso, *Metamorfozele*, traducere Maria Valeria Petrescu, prefață de St. Bezdechi, Editura Cartea Românească, București, 1937.
 153. Palacio, Jean de, *Figures et formes de la decadence*, Séguier, Paris, 1994.
 154. Pamfil, Alina, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Editura Dacopress, Cluj-Napoca, 1993.
 155. Pavel, Toma, *Gândirea romanului*, traducere din franceză de Mihaela Mancaș, Editura Humanitas, București, 2008.
 156. Pease, Allan și Pease, Barbara, *De ce bărbații se uită la meci și femeile se uită în oglindă*, traducere Irina Margareta Nistor, Editura Curtea veche, București, 2001.
 157. Perpessicius, P., *Opere*, Editura Minerva, București, 1971.
 158. Perpessicius, P., *Scriitori români*, vol. III, Biblioteca pentru Toți, Editura Minerva, București, 1989.
 159. Petrescu, Cezar, *Oraș patriarhal*, Editura pentru Literatură, București, 1961.
 160. Petrescu, Liviu, *Romanul condiției umane*, Editura Minerva, 1979, București, 1979.
 161. Petrescu, Radu, *Meteorologia lecturii*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
 162. Pierrot, Jean, *The Decadent Imagination*, translated by Derek Coltman, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1981.
 163. Piru, Alexandru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981.
 164. Platon, *Phaidros sau despre suflet: dialoguri etice*, trad. Gabriel Liiceanu, ediție îngrijită de Petru Creția, Editura Humanitas, București, 1994.
 165. Platon, *Banchetul sau despre iubire*, traducere Petru Creția, Editura Humanitas, București, 2006.
 166. Preda, Marin, *Imposibila întoarcere*, Editura Curtea veche, București, 2011.
 167. Protopopescu, Alexandru Dan, *Romanul psihologic românesc*, Editura Eminescu, București, 1978.
 168. Quetelet, Adolphe J., *Essai sur le developpement des facultes de l'homme*, Paris, Ed. Armand Colin, 1927.
 169. Radian, Sanda, *Portrete feminine în romanul românesc interbelic*, Editura Minerva, București, 1986.
 170. Ralea, Mihail, *Fenomenul românesc*, Editura Albatros, București, 1997.

171. Rădulescu, Sorin și Piticariu, Mircea, *Devianța comportamentală și boala psihică. Sociologie și psihiatrie*, Editura Academiei, București, 1989.
172. dr. Rădulescu, Sorin M., și Zolei, Annabella, *Sociologia transsexualismului, Evaluări calitative și studii de caz în România*, Editura Lumina Lex, București, 1999.
173. Reed, John, *Decadent Style*, Ohio University Press, Ohio, Athens, 1985.
174. Richir, Marc, *Le corps. Essai sur l'intériorité*, Hatier (Optiques Philosophie), Paris, 1993.
175. Ricoeur, Paul, *Despre interpretare. Eseu asupra lui Freud*, trad. de Magdalena Popescu și Valentin Protopopescu, Editura Trei, București, 1998.
176. Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*, vol. II, Editura Minerva, București, 1972.
177. Roșu, Cosmina Andreea, *Mitul personalității și obsesia morții la Anton Holban*, Editura Paralela 45, Pitești, 2015.
178. Roudinesco, Elisabeth, *Familia în dezordine*, traducere de Nicolae Baltă, Editura Trei, București, 2006.
179. Roudinesco, Elisabeth, *Jaques Lacan. Schița unei vieți, istoria unui sistem de gândire*, traducere Delia Sepetean Vasiliu, Editura Trei, București, 1998.
180. Rousel, Pierre, *La Famille incertaine*, reed coll Points, Paris, Odile Jacob, 1989.
181. Rousseau, Jean Jacques, *Contractul social*, traducere Henri H. Stahl, Editura Moldova, Iași, 1996.
182. Sadoveanu, Izabela, *Cărți și idei*, vol. I, ediție, prefață și note de Margareta Feraru, Academia Română, Fundația Națională Pentru Știință și Artă, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“, București, 2002.
183. Saint-Exupéry, Antoine de, *Terre des hommes*, Édition Le Livre de Poche, Paris, 1939.
184. Savul, Gheorghe, *Încercări asupra problemei individualului și socialului în producțiunea artistică*, Iași, Institutul Grafic N.V. Ștefăniu & Comp., 1915.
185. Schneider, Michel, *Morți imaginare*, traducere din limba franceză și note de Mady Solomon, Editura Art, București, 2010.
186. Schopenhauer, Arthur, *Lumea ca voință și reprezentare*, Editura Humanitas, București, 2012.
187. Schorske, Carl E., *Viena fin -de -siècle. Politică și cultură*, traducere de Claudia Ioana Doroholschi și Ioana Ploșteanu, Polirom, Iași, 1998.

188. Simion, Eugen, *Fragmente critice I, Scriitura taciturnă și scriitura publică*, Editura Grai și suflet, București, 1998.
189. Sinfield, Alan, *The Wilde Century. Effeminacy, Oscar Wilde and The Queer Moment*, Cassell Villiers House, London, 1994.
190. Sora, Simona, *Regăsirea intimității*, Editura Cartea Românească, București, 2008.
191. Sorescu, Roxana, *Interpretări, Hortensia Papadat-Bengescu sau o variantă a romanului psihologic*, Editura Cartea Românească, București, 1979.
192. Spitz, René, *De la naissance à la parole*, Paris, P.U.F., 1968.
193. Stanciu Vraja, Mihaela, *Hortensia Papadat-Bengescu în oglinda prozei de tinerețe*, Editura Pro Universitaria, București, 2015.
194. Stănescu, Nichita, *Respirări*, Editura Sport-Turism, București, 1982.
195. Steinhardt, Nicolae, *Incertitudini literare*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980.
196. Steudler, Francois, *Sociologie médicale*, Librairie Armand Colin, Collection U2, Paris, 1972.
197. Streinu, Vladimir, *Pagini de critică literară. Marginalia. Eseuri*, vol II, Editura pentru Literatură, București, 1968.
198. Sullerot, Evelyne, *Quels peres? Quels fils?*, Paris, Fayard, 1992.
199. Șerbu, Ieronim, *Itinerarii critice: eseuri și cronici literare*, Editura Minerva, București, 1971.
200. Șklovski, Victor, *Despre proză. Meditații și analize*, traducere Inna Cristea, vol I, Editura Univers, București, 1975.
201. Șuluțiu, Octav, *Scriitori și cărți*, ediție îngrijită, tabel cronologic și prefață de Nicolae Florescu, Editura Minerva, București, 1974.
202. Tamagne, Florence, *Mauvais gendre? Une histoire des representations de l'homosexualité*, Paris, La Martiniere, 2001.
203. Tolmach Lakoff, Robin și. Scherr, Rachel L, *Face value: The Politics of Beauty*, Boston, Routhledge & Kegan, 1984.
204. Tolstoi, Lev N., *Despre Dumnezeu și om. Din jurnalul ultimilor ani (1907-1910)*, traducere din rusă de Elena Drăgușin-Richard, Editura Humanitas, București, 2009.
205. Topârceanu, George, *Scrieri alese*, vol. II, ediție îngrijită cu note, comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1971.
206. Toril Moi, *Feministe, Female, Feminine*, în *The Feminist Reader: Essays in Gender and Politics of Literary Criticism*, ed. îngrijită de Catherine Besley și Jane Moore, New York, 1989.

207. Torouțiu, I.E., *Modernismul. Simbolism-impresionism-expresionism*, Tipografia Bucovina, București, 1926.
208. Tudose, Cerasela, *Gen și personalitate: psihologie masculină și psihologie feminină*, Editura Tritonic, București, 2005.
209. Urdea, Silvia, *Anton Holban sau interogația ca destin*, Editura Minerva, București, 1983.
210. Vancea, Viola, *Hortensia Papadat Bengescu: universul citadin repere și interpretări*, Editura Eminescu, București, 1980.
211. Vartic, Ion, *Cioran naiv și sentimental*, ediția a III-a, Polirom, Iași, 2011.
212. Vasilescu, Emil, *Anton Holban*, Editura Erc Pres, București, 2002.
213. Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, ediție îngrijită de Alexandra Bârna, prefată și notă explicativă de H. Zalis, Editura 100+1, Gramar, București, 2002.
214. Vigarello Georges (coord.), *Istoria corpului*, traducere de Simona Manolache, Gina Puică, Muguraș Constantinescu, Giuliano Sfichi, Editura Art, Buc, 2008.
215. Vișescu, Tatiana, *Experiența dramatică interbelică*, vol. I, Editura Electus, Pitești, 1999.
216. Vlad, Ion, *Lecturi constructive*, Editura Cartea Românească, București, 1975.
217. Vlad, Ion, *Preliminarii. Romanul universurilor crepusculare*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2004.
218. Voia, Vasile, *Tentația limitei și limita tentației. Glose la mitul faustic*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997.
219. Vrancea, Ileana, *Eugen Lovinescu, artistul*, Editura pentru Literatură, București, 1969.
220. Weir, David, *Decadence and the Making of Modernism*, University of Massachussetts Press, 1995.
221. Westphal, Bertrand, *La Géocritique mode d'emploi*, PULIM: Limoges, coll. «Espaces Humains», no 0, 2000.
222. Wilde, Oscar, *Decăderea minciunii*, traducere și note Magda Teodorescu, prefată de Mircea Mihăieș, Editura, Polirom, Iași, 2001.
223. Winterson, Jeanette, *Scriș pe trup*, Colecția Raftul Denisei, coordonată de Denisa Comănescu, traducere din engleză și note de Vali Florescu, Editura Humanitas fiction, București, 2007.
224. Wolf, Naomi, *The Beauty Myth*, Londra, Vintage, 1990.

225. Yogananda, Paramahansa, *Autobiografia unui yoghin*, traducerea fidelă a textului original (1946, New York) Larisa Andrei, Editura Mix, Colecția Alternative Spirituale, Brașov, 2007
226. Zaciu, Mircea, *Masca Geniului*, Editura pentru Literatură, București, 1967.
227. Zaciu, Mircea, *Glose*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1970.
228. Zaharia Filipaș, Elena, *Studii de literatură feminină*, Editura Paideia, București, 2004.
229. Zamfir, Mihai, *Proza poetică românească în secolul al XIX-lea*, Editura Minerva, București, 1971.
230. Zamfir, Mihai, *Cealaltă față a prozei*, Editura Eminescu, București, 1988.
231. Zarifopol, Paul, *Pentru arta literară*, vol. II, ediție Al. Săndulescu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.

DICȚIONARE

1. *Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms in Central, Eastern and South Eastern Europe, 19th and 20th Centuries*, coord. Francisca de Haan, Krasimira Daskalova, Anna Loutfi, Central European University Press, Budapest & New York, 2006.
2. *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonatori: Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Editura Albatros, București, 1967.
3. *Dicționarul general al literaturii române*, vol. V, P/R, Academia Română, coordonator general Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, București, 2006,
4. Marino, Adrian, *Dicționar de idei literare*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1973.

MONOGRAFII

1. Ciobanu, Valeriu, *Hortensia Papadat-Bengescu*, București, Editura pentru Literatură, București, 1965.
2. Ciopraga, C-tin , *Hortensia Papadat-Bengescu*, Editura Cartea Românească, București, 1973.
3. Cristescu, Maria Luiza, *Hortensia Papadat Bengescu, portret de romancier*, Editura Albatros, București, 1976.
4. Holban, Ion, *Hortensia Papadat Bengescu*, Editura Albatros, București, 1985.

5. Mihăilescu, Florin, *Introducere în opera Hortensiei Papadat-Bengescu*, Editura Minerva, București, 1975.
6. Rădulescu, Carmen Ligia, *Hortensia Papadat Bengescu. Marea europeană a anilor '30*, Editura Recif, București, 1996.
7. Vancea, Viola, *Hortensia Papadat-Bengescu: universul citadin repere și interpretări*, Editura Eminescu, București, 1980.

SURSE INTERNET

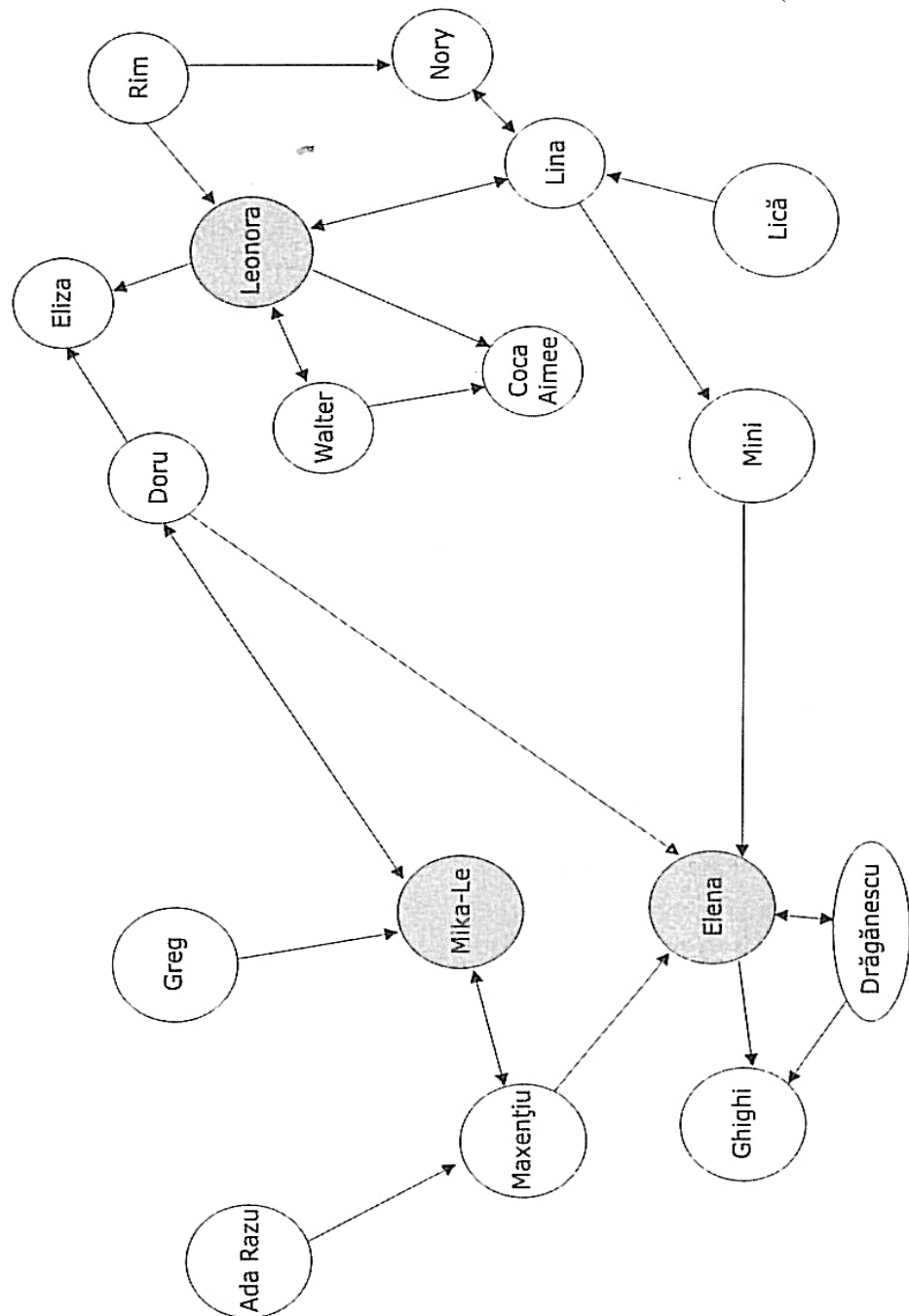
1. Dan Gulea, Hortensia Papadat-Bengescu: 400 de lovituri din
<http://artapolitica.ro/2014/01/28/hortensia-papadat-bengescu-400-de-lovituri/>
2. Mihai Zamfir, Clasici revizitați. Hortensia Papadat-Bengescu, citat din
http://www.viataromaneasca.eu/arhiva/93_via-a-romaneasca-9-10-2014/43_clasici-revizitati/1932_hortensia-papadat-bengescu-1876-1955.html, 7 feb. 2017.
3. Aurel Romilă, Emoția este o condiție a limbajului, interviu,
<http://dilemaveche.ro/sectiune/societate/articol/emotia-este-o-conditie-a-limbajului-interviu-cu-prof-dr-aurel-romila>, 7 feb.2017.
4. Dragoș Vișan, Hortensia Papadat-Bengescu. Corporalitatea sufletului. Radiografia bolilor în romanele ciclului Hallipa:
http://www.poezie.ro/index.php/article/13912728/Hortensia_Papadat-Bengescu._Corporalitatea_sufletului, 26 martie 2017.
5. prof. univ. dr. Nae Ionescu <http://www.ziaristionline.ro/2015/03/02/nae-georgescu-despre-carte-lui-eugen-simion-maladia-lui-eminescu-si-maladiile-imaginare-ale-eminescologilor-sute-de-greseli-tipografice-de-limba-acord-mai-ales-de-informatie/>, 27 martie 2017.

ANEXE:

SOCIOGRAMELE BOLILOR ÎN ROMANE SAU SCHEMELE NEPRODUCTIVITĂȚII

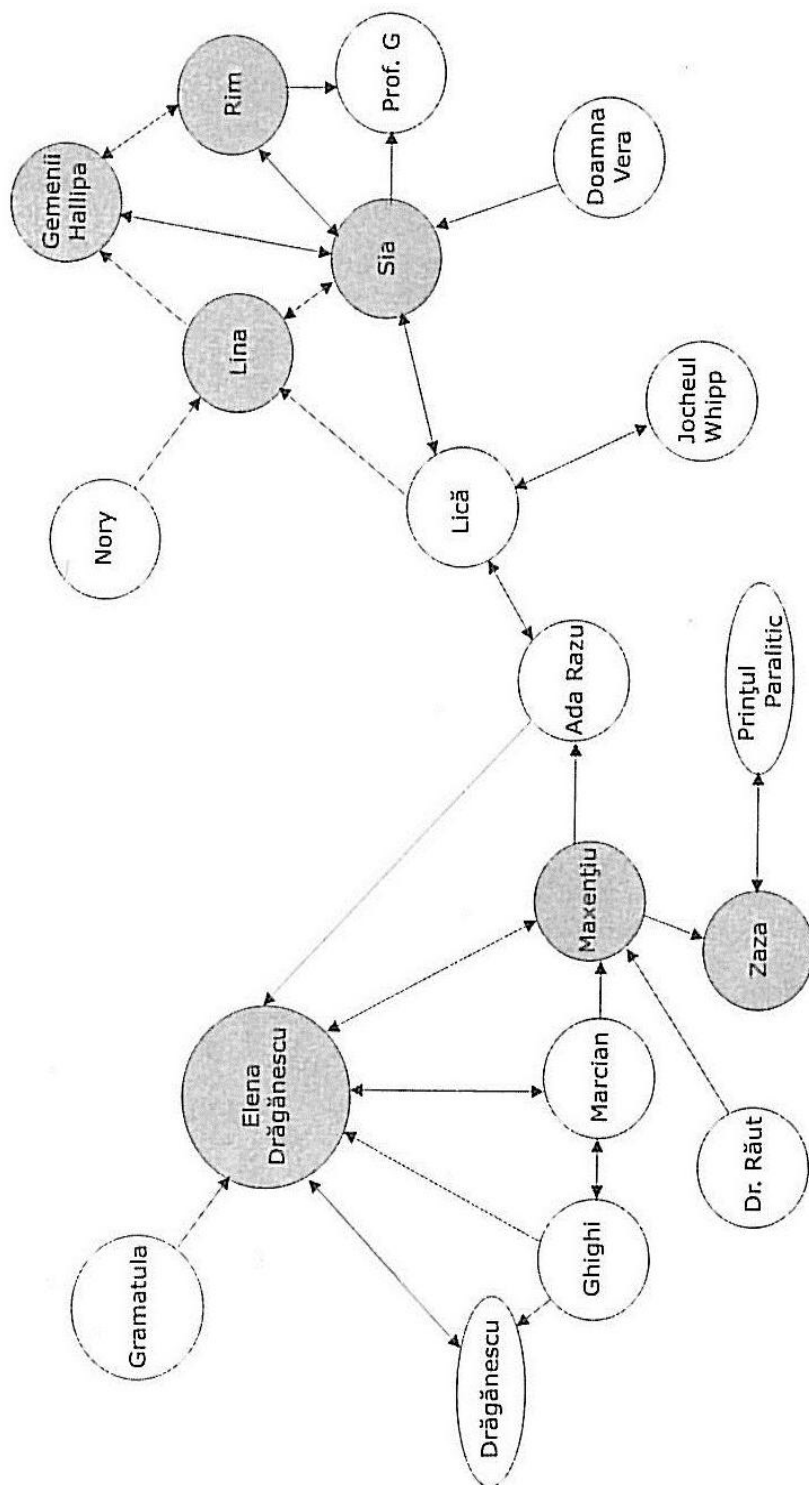
Sociograma nr. 1. Fecioarele despletite

În *Fecioarele despletite* domină neurologia.
(G. Călinescu)

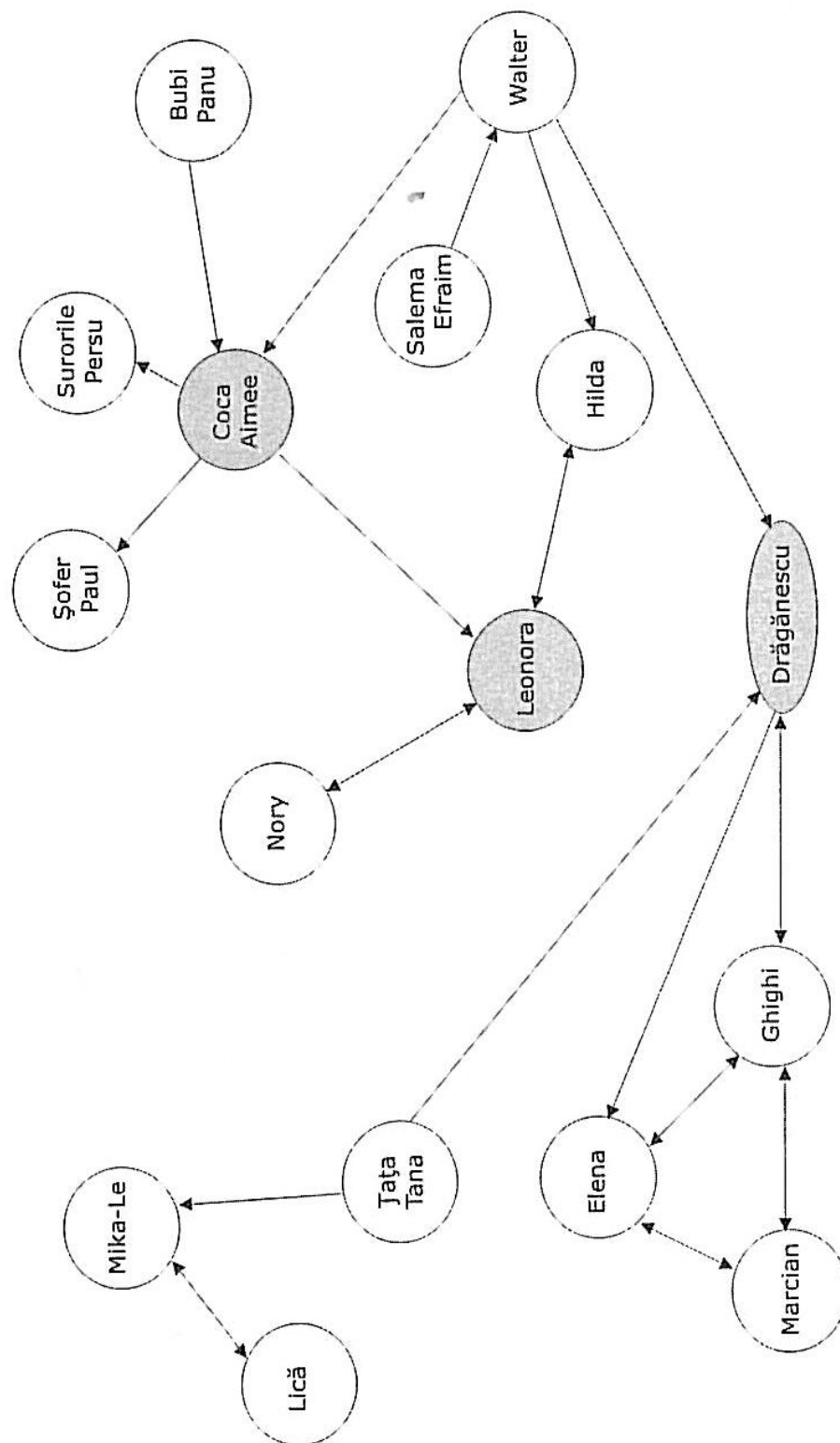
Sociograma **nr. 2. Concert din muzică de Bach**

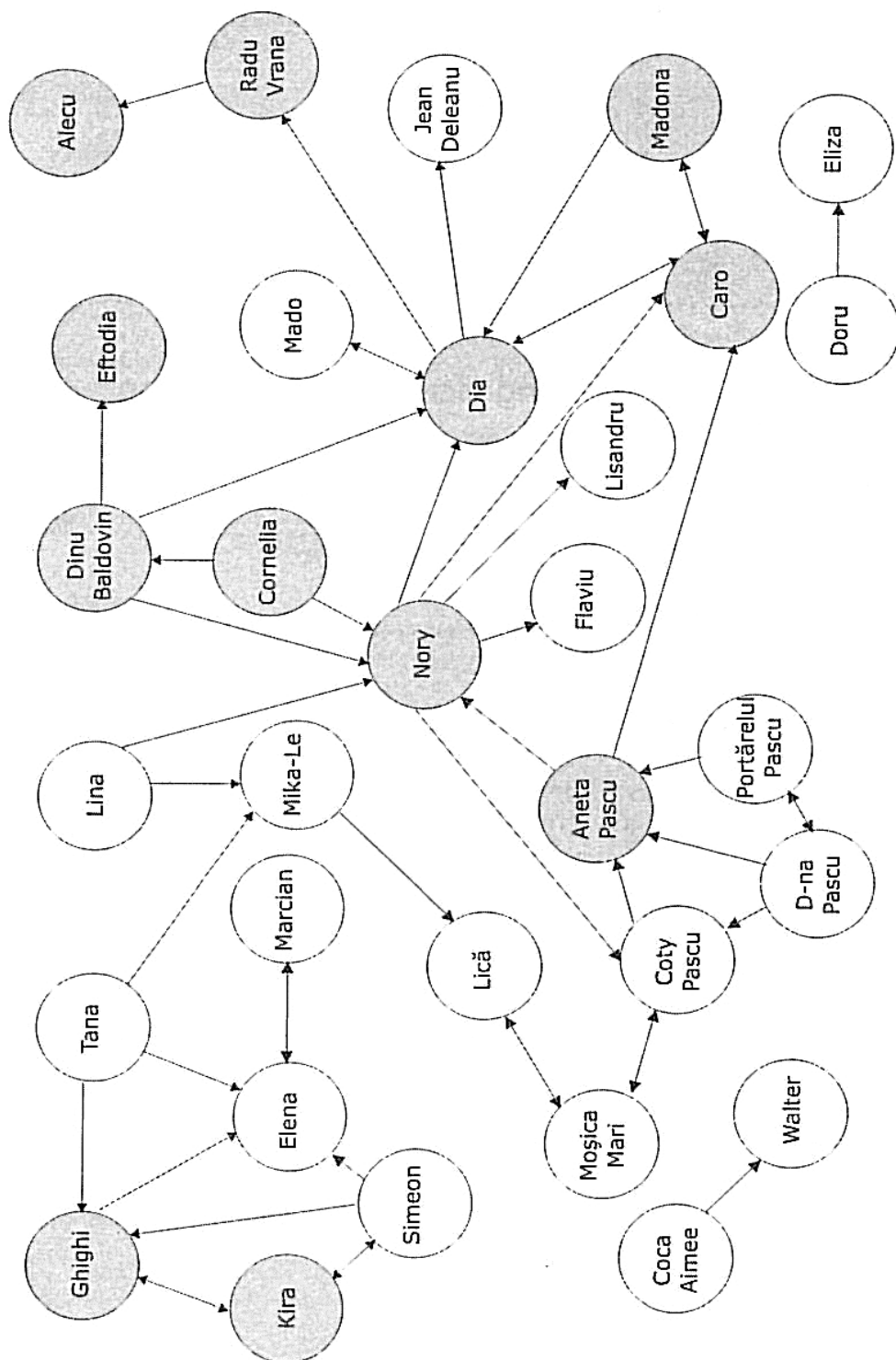
În *Concert din muzică de Bach* apar bolile infecțioase.
(G. Călinescu)

Sociograma **nr. 3. Drumul ascuns**

Drumul ascuns nu e decât romanul suferinței canceroasei Lenora.
(G. Călinescu)

Sociograma **nr. 5. Străina**

Străina întreprinde studierea ultimei și celei mai grave dintre patologii, care este cea a istoriei.
(Andreia Roman)

